

Univerzita Karlova v Praze

Filozofická fakulta

Ústav českého jazyka a teorie komunikace

Diplomová práce

Helena Petáková

Řečtina jako zdroj obohacení české slovní zásoby

Greek as a source of enrichment of the Czech vocabulary

Praha 2015

Vedoucí práce: Doc. PhDr. Jiří Rejzek, Ph.D.

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracovala samostatně a výhradně s použitím citovaných pramenů, literatury a dalších odborných zdrojů.

V Praze, dne 17. srpna 2015

.....
Helena Petáková

Klíčová slova:

slovní zásoba, přejímání slov, přejímky, lexikální výpůjčky, čeština, řečtina

Key-words:

vocabulary, loanwords, lexical borrowings, Czech language, Greek language

Abstrakt:

Předkládaná diplomová práce z různých úhlů pohledu zkoumá vliv řečtiny na českou slovní zásobu. V úvodu vymezujeme základní pojmy, jichž v textu užíváme. Je to zejména termín „přejímka“ a s ním synonymní „lexikální výpůjčka“. Následující kapitola je věnována problematice přejímání slov v obecné rovině (motivace přejímání, způsoby zapojování cizích slov do systému přijímajícího jazyka a možnosti třídění slov přejatých). Třetí kapitola mapuje přejímání řeckých slov do češtiny v různých obdobích vývoje. Dále nás zajímá česká recepce řečtiny (obdiv k řečtině, srovnávání češtiny s ní) v klíčových momentech novodobých dějin a její souvislost s obrannými tendencemi národními a jazykovými. Po tomto kulturně-historickém vhledu se v kapitole páté, šesté a sedmé vracíme k lexikálním výpůjčkám z řečtiny a sledujeme různé cesty, kterými se dostaly do češtiny, dále způsob jejich zapojení do české slovní zásoby a konečně sémantické a stylistické oblasti, v nichž se grecismy u nás nejvíce uplatnily. Jako samostatnou přílohu za závěrečné shrnutí připojujeme ještě soupis slov řeckého původu, který vznikl excerpcí etymologických slovníků češtiny.

Abstract:

The Master's thesis examines the influence of the Greek language on the Czech vocabulary from different angles. In the introduction, we define basic terms, which we use in the text, especially "loanword" and with it synonymous "lexical borrowing". Next chapter is devoted to the issues of lexical borrowing in general (motivation, ways of involvement of foreign words in the system of the recipient language, and the sorting options of the loanwords). The third chapter maps borrowing of the Greek words into the Czech language in various periods of development. Furthermore, we are interested in the Czech reception of the Greek language (the admiration of Greek, comparison of Czech with Greek) in the crucial moments of modern history and its connection with national and linguistic defensive trends. After this cultural-historical insight, in the fifth, sixth and seventh chapter we return to the lexical borrowings from Greek. We follow various means by which they entered the Czech language, the way of their involvement in the Czech vocabulary, and finally the semantic and stylistic spheres, in which the Graecisms were most applied in our country. As a separate attachment following the final summary, we attach a list of words of Greek origin, which was put together as an excerpt from Czech etymological dictionaries.

OBSAH

1.	ÚVOD: VYMEZENÍ ZÁKLADNÍCH POJMŮ	8
2.	PROBLEMATIKA PŘEJÍMÁNÍ SLOV OBECNĚ	11
2.1	MOTIVACE PŘEJÍMÁNÍ SLOV	11
2.1.1	<i>Pojmenování nových skutečností</i>	<i>11</i>
2.1.2	<i>Potřeba stylistických synonym</i>	<i>11</i>
2.1.3	<i>Potřeba eufemistických synonym</i>	<i>12</i>
2.1.4	<i>Atraktivizace, módnost</i>	<i>12</i>
2.2	ZAPOJENÍ SLOV CIZÍHO PŮVODU DO SYSTÉMU PŘIJÍMAJÍCÍHO JAZYKA	12
2.2.1	<i>Formální adaptace</i>	<i>12</i>
2.2.2	<i>Další aspekty přejímání cizích slov.....</i>	<i>13</i>
2.3	RŮZNÁ HLEDISKA TRŽDĚNÍ SLOV CIZÍHO PŮVODU	13
2.3.1	<i>Podle způsobu a míry přejetí</i>	<i>13</i>
2.3.2	<i>Podle postavení v lexiku.....</i>	<i>14</i>
2.3.3	<i>Podle původu.....</i>	<i>14</i>
3.	PŘEJÍMÁNÍ ŘECKÝCH SLOV V JEDNOTLIVÝCH OBDOBÍCH VÝVOJE ČEŠTINY	15
3.1	OD PRASLOVANŠTINY PO ČEŠTINU 13. STOLETÍ	15
3.2	ČEŠTINA POČÁTKU 14. STOLETÍ A ČEŠTINA DOBY KARLOVY	18
3.3	ČEŠTINA DOBY HUSITSKÉ	19
3.4	ČEŠTINA HUMANISTICKÁ	20
3.5	ČEŠTINA BAROKNÍ	21
3.6	OD ČEŠTINY OBROZENSKÉ K DNEŠKU	21
4.	ČESKÁ RECEPCE ŘEČTINY A ŘECKÉ (ANTICKÉ) KULTURY V KLÍČOVÝCH MOMENTECH NOVOVĚKÝCH DĚJIN	23
4.1	HUMANISMUS A BAROKO: OBRANY ČEŠTINY A JEJÍ SROVNÁVÁNÍ S ŘEČTINOU.....	23
4.2	NÁRODNÍ OBROZENÍ: ANTICKÁ TRADICE JAKO SOUČÁST SLOVANSKÉ MYŠLENKY	26
5.	ROZDÍLNÉ CESTY PŘEJETÍ ŘECKÝCH SLOV DO ČEŠTINY	35

6.	GRECISMY V SYSTÉMU ČESKÉ SLOVNÍ ZÁSoby	37
6.1	RÚZNÉ DRUHY ŘECKÝCH VÝPŮJČEK V ČEŠTINĚ	37
6.1.1	<i>Slovotvorné výpůjčky</i>	37
6.1.2	<i>Lexikální výpůjčky (přejímky)</i>	38
6.1.3	<i>Frazeologické výpůjčky</i>	38
6.2	FORMÁLNÍ ADAPTACE GRECISMŮ	39
6.2.1	<i>Výslovnostní adaptace</i>	39
6.2.2	<i>Pravopisná adaptace</i>	39
6.2.3	<i>Tvaroslovná adaptace</i>	39
6.2.4	<i>Slovotvorná adaptace</i>	40
7.	OBLASTI, V NICHŽ SE GRECISMY NEJVÍCE UPLATNILY	41
7.1	STYLICKÁ KLASIFIKACE	41
7.1.1	<i>Lexikální jednotky spisovné</i>	41
7.1.2	<i>Lexikální jednotky odborné</i>	41
7.1.3	<i>Lexikální jednotky archaické a knižní</i>	42
7.1.4	<i>Lexikální jednotky obecné</i>	42
7.2	SÉMANTICKÁ KLASIFIKACE	42
7.2.1	<i>Předměty duchovní kultury</i>	42
7.2.2	<i>Předměty hmotné kultury</i>	44
7.2.3	<i>Přírodniny</i>	44
8.	ZÁVĚR	45
9.	SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY	47
10.	SEZNAM ZKRATEK	51
11.	SEZNAM PŘÍLOH	52

Předmluva

Vliv antických jazyků – řečtiny a latiny – na evropské jazyky a v širším pojetí i na vznik a vývoj evropské kultury je nesporný. Pokud jde o spisovné jazyky slovanské, řečtina jim stála po boku od jejich zrodu zejména jako nositelka náboženských textů a zdroj bohatosti jejich slovní zásoby o pojmenování nových skutečností. A právě v této roli, která přetrvává až do dnešních dní (zejména díky umělému tvoření slov s využitím řeckých základů), nás bude řečtina zajímat.

Materiálovým východiskem předkládané diplomové práce je soubor slov řeckého původu přejatých do češtiny, který vznikl excerpcí etymologických slovníků češtiny (viz příloha 5).

Jakmile s pomocí odborné literatury stručně vymezíme základní pojmy a procesy spjaté s přejímáním slov obecně, podíváme se, jak se měnila povaha a množství slov přejímaných z řečtiny v průběhu staletí, od praslovanštiny až k dnešku. Zároveň se zamyslíme nad tím, jaký byl český pohled na řečtinu jako takovou. Tuto recepci řečtiny a řecké kultury v českém prostředí budeme sledovat na úzeji vymezeném období od humanismu a baroka po národní obrození.

Na základě shromážděného materiálu dále prozkoumáme cesty, kterými se k nám řecká slova dostávala. Zaměříme se také na postavení grecismů v systému české slovní zásoby a zvláště na způsoby jejich formální adaptace. A konečně nám shromážděný soubor slov pomůže vymezit stylistické a sémantické oblasti, v nichž se lexikální výpůjčky z řečtiny nejvíce uplatnily.

Pro zápis řeckých slov užíváme abecedu, příkladová slova staroslověnská z technických důvodů transkribujeme. Sekundární literaturu bibliograficky citujeme v poznámkách pod čarou, vnitrotextové odkazy umísťujeme do poznámek pod čarou i přímo do textu.

1. Úvod: Vymezení základních pojmů

Přejímání slov z cizích jazyků¹ je jedním z nejvýznamnějších způsobů, jímž se proměňuje a obohacuje slovní zásoba jakéhokoli jazyka.

V odborné literatuře se setkáváme s nejrůznějšími terminologickými označeními lexikálních jednotek cizího původu (slova cizí, slova přejatá či převzatá, přejímky, výpůjčky; na okraj zmiňme též barbarismy a xenismy) a zároveň se snahou je klasifikovat a pojmově vymezit.

Většina novějších klasifikací vychází z funkčního hlediska, to znamená, že přihlíží k fungování těchto lexikálních jednotek v přejímajícím jazyce. Adolf Kamiš na konci 60. let ve své studii *K problému klasifikace slov cizího původu*² odlišuje **slova přejatá** (ta dále člení na zdomácnělá a nezdomácnělá) a **slova cizí**.³ Jako přejatá slova definuje ta, „jichž spontánně užívá velký počet uživatelů jazyka v různých stylech a která se objevují současně u příslušníků různých generací“. K cizím slovům řadí „slova řídká, která si většinou ponechávají svou původní výslovnost a jež se po stránce morfemické nedají – anebo jen velmi těžko – zařadit do systému domácího jazyka. Užívá se jich většinou pro realie a jevy, jež se v domácím prostředí nevyskytují.“⁴ K cizím slovům počítá i vlastní jména (osobní i zeměpisná) a citátová slova (např. *corpus delicti*, *enfant terrible*).⁵

S tímto Kamišovým dělením je v souladu pojetí v *Příruční mluvnici češtiny*, které podle míry přizpůsobení rozlišuje lexikální jednotky **zcela zdomácnělé**, **částečně přizpůsobené** a **citátové**.⁶

¹ K přejímání slov může docházet také mezi vrstvami jednoho národního jazyka. Srov. k tomu J. Filipec – F. Čermák: *Česká lexikologie*. Praha: Academia, 1985, s. 120.

² A. Kamiš: K problému klasifikace slov cizího původu. *Slavica Pragensia* X, 1968, s. 267–273.

³ Adolf Kamiš zde rozvíjí v té době obecně přijímané třídění slov cizího původu, které na počátku 20. století podali němečtí lingvisté, tedy dělení na: Lehnwörter (slova přejatá), Fremdwörter (slova cizí) a někdy také fremde Wörter (slova úplně cizí domácímu jazyku). Kamiš uvádí také ekvivalenty, s nimiž pracuje anglofonní prostředí: loanwords, loanblends a loanshifts (op. cit., s. 268).

⁴ Op. cit., s. 273.

⁵ Op. cit., s. 269.

⁶ P. Karlík – M. Nekula – Z. Rusínová (eds.): *Příruční mluvnice češtiny*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1995, s. 100. K tomuto dělení se ještě vrátíme v podkapitole 2.3.1 této práce.

Oproti tomu Marie Čechová v příručce *Čeština – řeč a jazyk* pracuje jen se dvěma zastřešujícími pojmy: **slova z cizích jazyků** a **cizojazyčné citáty**.⁷ Podobně *Mluvnice současné češtiny* hovoří o **slovesh přejímaných z cizích jazyků** a o **citátových slovesh**.⁸

Encyklopedický slovník češtiny pojímá problematiku přejímání slov z citovaných příruček v největší šíři. Pracuje s termínem **výpůjčka**, který dělí na několik druhů: výpůjčky fonologické, morfologické, slovotvorné, syntaktické, textové, lexikální, sémantické, frazeologické a pragmatické. Pro naši potřebu jsou nejzajímavější **výpůjčky lexikální**, které autoři hesla označují také jako **přejímky** (např. *barva* z něm. *Farbe*).⁹

Více méně samostatně příručky vyčleňují tzv. **kalky**, tedy slova nebo slovní spojení přejatá z jednoho jazyka do jiného doslovným překladem. Adolf Kamiš¹⁰ je nepočítá k přejatým slovům, protože jsou tvořeny domácími slovotvornými prostředky. *Příruční mluvnice češtiny*¹¹ hovoří o kalkování jako o zvláštním způsobu přejímání slov a dělí kalky na: **slovotvorné** (vznikající překladem slovotvorných částí: *sub/scribere* – *podepsat*; *Encyklopedický slovník češtiny*¹² tyto kalky označuje jako **gramatické**), **frazeologické** (vznikají překladem struktury frazému: *im Bilde sein* – *být v obraze*) a **sémantické** (vznikají přidáním dalšího významu podle cizího vzoru: *zámek* s druhým významem „palác“ přidaným podle němčiny; v pojetí *Encyklopedického slovníku češtiny*¹³ je tento typ řazen mezi sémantické výpůjčky).

Příruční mluvnice češtiny uvádí navíc tzv. **hybridní slova**, která v sobě spojují prvky domácího a cizího jazyka (*fotosoutěž*, *supravodivý*).¹⁴

A konečně se zastavme ještě u dvou pojmů, které jsme pro úplnost zmínili v úvodu, a to jsou barbarismy a xenismy.

⁷ M. Čechová a kol.: *Čeština – řeč a jazyk*. Praha: ISV, 2000, s. 83n.

⁸ V. Cvrček a kol.: *Mluvnice současné češtiny 1, Jak se píše a jak se mluví*. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2010, s. 78.

⁹ P. Karlík – M. Nekula – J. Pleskalová (eds.): *Encyklopedický slovník češtiny*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1995, s. 542–544, heslo Výpůjčka (přejímka). Autory hesla jsou Boris Skalka a Marek Nekula.

¹⁰ A. Kamiš: K problému klasifikace slov cizího původu. *Slavica Pragensia* X, 1968, s. 270.

¹¹ P. Karlík – M. Nekula – Z. Rusínová (eds.): *Příruční mluvnice češtiny*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 199, s. 101.

¹² P. Karlík – M. Nekula – J. Pleskalová (eds.): *Encyklopedický slovník češtiny*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1995, s. 210.

¹³ Op. cit., s. 542.

¹⁴ Viz pozn. č. 15. S pojmem pracují také J. Filipec a F. Čermák v *České lexikologii*. Praha: Academia, 1985, s. 122.

Termín **barbarismus** navrhuje Adolf Kamiš jako ekvivalent k německému „fremde Wörter“, tedy jako označení pro slovo, které je úplně cizí domácímu jazyku. Pojem, který vychází z lat. *barbarus* („cizinec, barbar“ z řec. βάρβαρος „mluvící nesrozumitelně, blábolící“¹⁵), se vžil v ruské terminologii,¹⁶ v soudobé české lingvistice však užíván není a ani my s ním v dalším textu nebudeme pracovat.

Termín **xenismus** (z řec. ξένος „cizí, cizinec“¹⁷) zavádí do české jazykovědy František Daneš a postihuje jím přejímky z cizích jazyků (dnes zejm. z angličtiny), jež jsou výsledkem „mezijazykové interference, většinou podmíněné kontakty mezi lidmi, jazyky a kulturami“¹⁸. Ani tohoto pojmu nebudeme v naší práci užívat.

V dalším textu se přidržíme pojmů **slova přejatá** (synonymně s nimi budeme užívat termíny **prejímky**, **lexikální jednotky přejaté** a **lexikální výpůjčky**) jako označení pro lexémy, které se v různé míře přizpůsobují češtině (prejímky zdomácnělé a částečně zdomácnělé), a **slova cizí** (synonymně **citátová slova**, **lexikální jednotky citátové**) pro lexémy, které svou formální podobu nepřizpůsobily systému českého jazyka. V odpovídajících, úzce vymezených případech budeme pracovat i s pojmy kalk a hybridní slovo. Vzhledem k tématu práce užíváme pochopitelně i termín **grecismus**.

¹⁵ J. Rejzek: *Český etymologický slovník*. Voznice: Leda, 2001, s. 70.

¹⁶ Adolf Kamiš uvádí například práce L. P. Kryšina.

¹⁷ J. Rejzek: *Český etymologický slovník*. Voznice: Leda, 2001, s. 730.

¹⁸ F. Daneš: Xenismy v dnešní češtině. In: *Čeština – univerzália a specifika*, Praha 2002, s. 29–35.

2. Problematika přejímání slov obecně

Hranice mezi slovy cizími a přejatými, jak jsme je vymezili v předchozí kapitole, se neustále plynule mění, stejně jako motivace a podmínky pro přejímání cizích slov a jejich začlenění do systému jazyka. Některá přejatá slova se v průběhu jazykového vývoje stávají součástí jádra slovní zásoby, jiná zůstávají na jejím okraji. Stanovení míry přizpůsobení té které lexikální jednotky systému přijímajícího jazyka je důležité mimo jiné pro lingvistickou praxi, zejména pro lexikografii. V této kapitole se proto pokusíme postihnout některé z charakteristických znaků spjatých s přejímáním slov, které můžeme vnímat i jako kritéria hodnocení přejatých slov (nejdůležitější z nich je formální adaptace přejímek). Podíváme se také na možné způsoby třídění přejatých slov (podle způsobu a míry přejetí, podle postavení v lexiku a podle původu). Nejprve se ovšem zamyslíme nad tím, čím vším může být přejímání slov motivováno.¹⁹

2.1 Motivace přejímání slov

2.1.1 Pojmenování nových skutečností

Přejímání slov úzce souvisí s kulturními a hospodářskými styky různých národů, přejímky proto často přicházejí s novými skutečnostmi (*raketoplán*) nebo označují předměty a jevy typické jen pro určitý prostor nebo čas (*tomahavk*).

2.1.2 Potřeba stylistických synonym

Slova cizojazyčného původu v jazyce-příjemci někdy získávají funkci stylistických synonym, která se uplatňují zvl. v uměleckých a publicistických textech (*rozsudek – ortel*).

¹⁹ V celé této kapitole čerpáme z následujících zdrojů: P. Karlík – M. Nekula – Z. Rusínová (eds.): *Příruční mluvnice češtiny*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1995, s. 100nn.; P. Karlík – M. Nekula – J. Pleskalová (eds.): *Encyklopedický slovník češtiny*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1995, s. 210n.; M. Čechová a kol.: *Čeština – řeč a jazyk*. Praha: ISV, 2000, s. 83n.; A. Kamiš: K problému klasifikace slov cizího původu. *Slavica Pragensia* X, 1968, s. 270nn.; J. Filipec – F. Čermák: *Česká lexikologie*. Praha: Academia, 1985, s. 120nn.; D. Svobodova: *Aspekty hodnocení cizojazyčných přejímek: mezi módností a standardem*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, Pedagogická fakulta, 2009, 167 s. a *Aspekty přejatých slov v češtině*. Přednáška prosloušená v Kruhu přátel českého jazyka dne 11. března 2009.

2.1.3 Potřeba eufemistických synonym

Důvodem k užívání přejímek může být i snaha o eufemizaci komunikátu (*tlustá – korpulentní*).

2.1.4 Atraktivizace, módnost

K preferenci cizích slov často uživatele vede také zdání atraktivity s nimi spojené. Kult módnosti někdy ústí až v nadměrné užívání takových slov (*filosofie, ikona*).

2.2 Zapojení slov cizího původu do systému přijímajícího jazyka

2.2.1 Formální adaptace

Jednou z nejdůležitějších podmínek pro přejetí slova je jeho formální přizpůsobení domácímu jazyku. Formální adaptaci²⁰ přejímek ovlivňují různé faktory, jsou to zejména: doba převzetí, resp. stáří výrazu (nové přejímky bývají často v jazyce labilní, kolísá jejich výslovnost nebo pravopisná podoba; některé nepřizpůsobivé lexémy zůstávají neadaptované po celá desetiletí), typová odlišnost výchozího a přijímajícího jazyka (slova z geneticky příbuzných jazyků se domácímu systému přizpůsobují nejsnáze), závažnost lexikálního významu přejímky, její slovtvorné vlastnosti a operativnost (adaptace konkrétního slova je snazší, pokud od něho lze vytvořit slovtvorné deriváty), frekvence (čím častěji je slovo užíváno, tím snáze se adaptuje), oblast užívání a typ uživatelů.

Na základě adaptačních mechanismů vymezujeme tyto postupy formální adaptace:

- **výslovnostní adaptace:** fonémovou substitucí jsou odstraňovány cizí hlásky nebo hláskové skupiny; přesouvá se slovní přízvuk
- **pravopisná adaptace:** grafická podoba slova se obvykle přizpůsobuje výslovnosti, méně často je postup opačný;²¹ některé grafémy nesou rys cizosti (*x, q, w, g, f*)²²
- **tvaroslovná adaptace:** substantiva (která mezi slovy cizího původu převládají) jsou časem přiřazována k některému jmennému rodu a

²⁰ D. Svobodova: *Aspekty hodnocení cizojazyčných přejímek: mezi módností a standardem*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, Pedagogická fakulta, 2009, 167 s. a *Aspekty přejatých slov v češtině*. Přednáška prosloušená v Kruhu přátel českého jazyka dne 11. března 2009.

²¹ J. Rejzek: K formální adaptaci anglicismů. In: *Naše řeč* 76, 1993, č. 1, s. 26n.

²² M. Čechová a kol.: *Čeština – řeč a jazyk*. Praha: ISV, 2000, s. 84.

k deklinačnímu paradigmatu; jiné slovní druhy bývají odvozeny od substantiv a jejich formální adaptace není problematická²³

- **slovotvorná adaptace:** schopnost odvozování dalších slov od slova základního podle slovotvorných zákonitostí domácího jazyka²⁴

2.2.2 Další aspekty přejímání cizích slov

S formou přejímek souvisí do značné míry i jejich **funkčnost** – přejímky často bývají úspornější než jejich domácí ekvivalenty a dají se od nich lépe tvořit odvozeniny. To vše pak usnadňuje fungování přejatého slova v domácím jazyce. Vztah k českému ekvivalentu vede k úvahám o **potřebnosti** nového slova v jazyce, nebo naopak o jeho nadbytečnosti. Preferenci přejatého slova často zdůvodňuje drobný významový rozdíl (*nápoj* x *drink*). Pro zapojování cizích slov do systému domácího jazyka je důležité i jejich **stylové hodnocení** a **postoje uživatelů**, kteří slova vnímají různě na základě svého věku, vzdělání (všeobecného i jazykového), prostředí a doby, v nichž žijí (v následujících dvou kapitolách se setkáme např. s dobovými nacionalizačními tendencemi, které přejímání slov výrazně ovlivňují). V některých případech hraje roli i tzv. **frazeologická aktivnost**, tedy schopnost tvořit s domácími slovy frazeologická spojení.²⁵

2.3 Různá hlediska třídění slov cizího původu

2.3.1 Podle způsobu a míry přejetí

Jak jsme viděli již v úvodu této práce, lexikální jednotky cizího původu se podle způsobu a míry přejetí rozpadají do následujících skupin:

- **lexikální jednotky citátové**, pro něž je charakteristické, že nepřijímají české koncovky, zachovávají si původní pravopis a většinou i výslovnost (*status quo*, *fair play*; patří sem rovněž tzv. okřídlená slova typu *cherchez la femme*)
- **lexikální jednotky částečně přizpůsobené**, tedy slova dosud pocíťovaná jako cizí, která po formální stránce často kolísají (*marketing/marketink*, *briefing/brífink*)

²³ J. Rejzek: K formální adaptaci anglicismů. In: *Naše řeč* 76, 1993, č. 1, s. 30.

²⁴ A. Kamiš: K problému klasifikace slov cizího původu. *Slavica Pragensia* X, 1968, s. 271.

²⁵ Ibid.

- **lexikální jednotky zcela zdomácnělé**, u nichž se již vytratilo povědomí o jejich cizím původu (*košile, anděl*)²⁶

2.3.2 Podle postavení v lexiku

Na základě stylistického příznaku, který lexikální jednotka cizího původu nese, lišíme přejímky:²⁷

- **spisovné:** je jich menší počet
- **odborné (terminologické):** omezeny na odborné texty, převládají mezi nimi přejímky z latiny, řečtiny, němčiny, francouzštiny a angličtiny
- **obecné:** je jich velké množství, především z němčiny a nyní i z angličtiny
- **slangové:** obvykle existují pouze ve fonetické podobě
- **argotické:** většinou přejaty z němčiny, z cikánštiny, jidiš, polštiny, italštiny a v současnosti zvl. z angličtiny
- **archaické a knižní:** v současnosti již běžně neužívané
- **dialektické:** typické pro pohraniční oblasti

2.3.3 Podle původu

Skupiny přejímek z téhož jazyka bývají označovány podle tohoto jazyka. Je to obvykle jazyk, v němž je slovní základ přejímky sémanticky nebo foneticky nejshodnější. Pro češtinu jsou nejdůležitější **germanismy, latinismy, anglicismy, romanismy, rusismy, polonismy, ugrismy, slovakismy, jihoslovenismy, grecismy** (jim je věnována tato práce) a také výrazy s rozšířením celoevropským a celosvětovým – **evropeismy** a **internacionalismy**. Slova spadající do posledních dvou zmíněných skupin mají často řecké základy.

²⁶ P. Karlík – M. Nekula – Z. Rusínová (eds.): *Příruční mluvnice češtiny*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1995, s. 100.

²⁷ Klasifikaci přejímáme z: P. Karlík – M. Nekula – J. Pleskalová (eds.): *Encyklopedický slovník češtiny*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1995, s. 543.

3. Přejímání řeckých slov v jednotlivých obdobích vývoje češtiny

Množství a charakteristika slov přejímaných z řečtiny do češtiny se v různých dějinných epochách značně liší v závislosti na kulturně-historických, společenských a politických podmínkách. Přímé lexikální výpůjčky z řečtiny jsou poměrně řídké, častěji k nám grécismy přicházely zprostředkovaně přes jiné jazyky, jak o tom ještě podrobněji pojednáme v kapitole 5 této práce. Nyní se podíváme na jednotlivé etapy jazykového vývoje na našem území z hlediska obohacování slovní zásoby o lexikální jednotky řeckého původu.

3.1 Od praslovanštiny po češtinu 13. století

Z klasického praslovanského období (zhruba od 4. do 8. století n. l.), v němž probíhá mohutná expanze Slovanů, neexistují žádné písemné památky, které by nám umožnily identifikovat dobové přejímky z řečtiny. Hypoteticky se ale uvažuje např. o slově *velbloud*,²⁸ které je navíc hezkým příkladem lidové etymologie.²⁹ Do praslovanštiny se slovo dostalo z gótského *ulbandus*, které je přes latinské *elephantus* přejato z řeckého *ἐλέφας* (to by mohlo být staroegyptského původu). V latině i řečtině má ale toto slovo význam „slon“, nikoli „velbloud“. Tato sémantická odlišnost ovšem není tak obtížně vysvětlitelná – pro Germány i Slovary šlo prostě o velké exotické zvíře, s nímž nepřicházeli běžně do styku. Ostatně, jak uvádí Jiří Rejzek, *velblúd* ve významu „slon“ se objevuje ještě ve staročeských cestopisech.³⁰ Na slovanské půdě pak bylo pak pro praslovanštinu předpokládané původní **vľbŏdъ* lidovou etymologií přichýleno k *vel(e)-/velký* a *bloudit*.

V pozdně praslovanském období se dostává značné množství řeckých přejímek do **staroslověnštiny**, prvního spisovného jazyka Slovanů. Konstantin a Metoděj vzali při jeho vytváření za základ slovanské nářečí z okolí své rodné Soluně. Už do tohoto dialektu zcela přirozeně pronikaly prvky lidové řečtiny a staly se pak součástí i staroslověnštiny, byla to slova jako např. *angelъ* nebo *evangelije*. Dalšími řeckými výrazy obohatil staroslověnštinu

²⁸ A. Erhart – R. Večerka: *Úvod do etymologie*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1981, s. 122.

²⁹ Lidová etymologie je založena na mylné etymologicky sémantické analýze – mluvčí se snaží slova etymologicky neprůhledná vřadit do etymologického hnízda, kam od původu nepatřila. Přejatá slova jsou vzhledem ke své izolovanosti v přijímajícím jazyce k lidové etymologii náchylná (op. cit., s. 119).

³⁰ J. Rejzek: *Český etymologický slovník*. Voznice: Leda, 2001, s. 704.

sám Konstantin, aby tak mohla lépe plnit úlohu spisovného jazyka. Šlo zejména o termíny z oblasti náboženské a filosofické jako *apostolb*, *archangelb*, *archibiskupb*, *diabolb*; slovo *almužna* je z doby po pádu Velké Moravy a rozkolu východní a západní církve (1054).³¹

Přímé přejímky z řečtiny tvoří ve staroslověněštině nezanedbatelnou vrstvu – Radoslav Večerka uvádí 150 apelatív a další vrstvu vlastních jmen.³² Byzantská řečtina³³ měla ve staroslovenštině vliv také na bohatý rozvoj slovtvorného prostředku kompozice³⁴ a byla inspirací k tvorbě četných staroslověnských kalků, včetně sémantických. Tak například staroslověnské *slovo* původně odpovídalo řeckému *logos* ve významu „základní samostatná pojmenovací jednotka řeči“, později podle řecké předlohy přijalo i další významy: „pojem“, „princip“, „Bůh“.³⁵

Kalkování je významné rovněž v **české redakci církevní slovanštiny**, která plynule navázala na velkomoravské období a v přemyslovských Čechách 10. a 11. století tvořila vedle latiny významný kulturní proud. Je zajímavé, že v některých českocírkevněslovanských památkách, které vznikly překladem z latiny, se objevují kompozita tam, kde latinský originál k užití kompozita nemotivuje (na paralelním místě se v latinském textu nachází nesložené slovo). Badatelé se proto domnívají, že tento početný soubor kompozit vznikl kalkováním řeckých předloh³⁶ a mohl by svědčit o aktivní znalosti řečtiny u tvůrců českocírkevněslovanských památek. Některé grécismy (ať už přímé lexikální výpůjčky, nebo kalky) se mohly do české redakce církevní slovanštiny dostat jako dědictví velkomoravské

³¹ F. Cuřín: *Vývoj spisovné češtiny*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1985, s. 18.

³² R. Večerka: *Staroslověněština*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1984, s. 215.

³³ Byzantské (středověké) období trvá od 6. do 15. století a z něj pak vyrůstá novořečtina. Srov. J. Rejzek: *Český etymologický slovník*. Voznice: Leda, 2001, s. 14.

³⁴ Tento způsob tvoření slov nebyl v klasické praslovanštině pravděpodobně ještě příliš častý, rozšíření kompozit ve slovanské řeči bývá spojováno až se vznikem a rozvojem staroslověnského písemnictví (zvláště v tomto ohledu vyniká období tzv. zlatého věku bulharské literatury, ve kterém se kompozice projevuje ve velké míře, často kalkováním z řeckých předloh. Srov. k tomu M. Vepřek: *Česká redakce církevní slovanštiny z hlediska lexikální analýzy*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2006, s. 69nn.

³⁵ R. Večerka: *Staroslověněština*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1984, s. 214.

³⁶ Srov. I. Páclová: K otázce lexikálních grécismů v staroslověnských památkách s latinskou předlohou. In: *Studia paleoslovenica*. Praha: Academia, 1971, s. 277–284; I. Páclová: Řecké výpůjčky v českocírkevněslovanských památkách. In: *Paleoslovenica. Sborník oddělení srovnávací slovanské jazykovědy Ústavu jazyků a literatur ČSAV*. Praha, 1971, s. 111–123.

církevní slovanštiny, u jiných ale můžeme předpokládat přímý vliv řečtiny, který byl patrně stejně silný jako vliv latiny.³⁷

V církevněslovanských památkách české redakce máme toto přímé působení řečtiny doloženo např. u lexikálních výpůjček *geometrŭskŭ* „geometrický“ a *izvestŭ* „vápno“ (z řec. ἄσβεστος; v češtině se dochovala pouze pozdější výpůjčka *azbest* s jiným významem) nebo v kalcích *postavŭ* (ve významu lat. *historia, textus*, podle řec. ἱστορία) a *zbloustŭ* „nevážně mluvící“ (podle řec. kompozita κακόστομος), s nimiž se setkáváme v *Besédách sv. Řehoře Velikého* a v *Druhé staroslověnské legendě o sv. Václavu*.³⁸ Jak jsme zmínili, kalky řeckých slov jsou v tomto období většinou kompozita, ale můžeme najít i slova nesložená: např. csl. *količŭstvo* „množství, kolikost, kvalita“ je kalkem řec. ποσότης.³⁹ A uveďme ještě podstatné jméno *načělbnica* „vůdkyně“, které může být ovlivněno řec. ἀρχή.⁴⁰

Zůstává ovšem otázkou, kolik řeckých přejímek přešlo ze staroslověnštiny a z české redakce církevní slovanštiny do **staré češtiny** po násilném ukončení etapy slovanské vzdělanosti v závěru 11. století.⁴¹ Lubor Kysučan se na základě hláskoslovného rozboru řady lexikálních jednotek domnívá, že mnohé z nich byly zapomenuty a do češtiny přejaty znovu a později ze západních zdrojů. U některých však můžeme přepokládat, že přešly ze staroslověnštiny přímo do staré češtiny, Kysučan uvádí např. staročeská slova *ipokryt* (s dubletami *pokrytec, pokrytec, poknířenec*), *aspida*, *anjel/anděl, apoštol* nebo *evanjelium/evangelium*.⁴²

Do češtiny 12. a 13. století jsou řecká slova přijímána v minimální míře, a to především prostřednictvím latiny (*schola, theologia*),⁴³ jejíž význam vzrůstá, nebo přes latinu a němčinu (*fara, žalm*)⁴⁴. Byla to většinou označení nových a hlavně společensky závažných skutečností – proto některé tyto pojmy (jako právě *škola*) dodnes žijí v jádru domácí slovní

³⁷ Srov. M. Vepřek: *Česká redakce církevní slovanštiny z hlediska lexikální analýzy*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2006, s. 78 a 89n.

³⁸ Op. cit., s. 78n., 87n. a 126.

³⁹ E. Havlová (ed.): *Etymologický slovník jazyka staroslověnského*. Praha: Academia, od r. 1989, s. 330.

⁴⁰ E. Havlová: Několik poznámek ke staroslověnským kalkům. In: *Příspěvky ke slovanské filologii*. Brno: Ústav slavistiky Filozofické fakulty Masarykovy univerzity, 1999, s. 36n.

⁴¹ Ukončení existence církevněslovanské vzdělanosti v Čechách můžeme datovat rokem 1096 (některé prameny uvádějí rok 1097), kdy byli vyhnáni slovanští mniši ze Sázavského kláštera. Tam se slovanská liturgie udržela od svého zákazu papežem Řehořem VII. (r. 1080) jen z vůle Vratislava II.

⁴² L. Kysučan: Řecké a latinské výpůjčky ve staré češtině do roku 1500. *Echo Latina*, 1994, č. 3, s. 44.

⁴³ Ibid.

⁴⁴ P. Karlík – M. Nekula – J. Pleskalová (eds.): *Encyklopedický slovník češtiny*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1995, s. 93.

zásoby a nejsou považovány jako cizí. Daleko více přejímek v té době ale míří do češtiny přímo z latiny a z němčiny (bavorské a starohornoněmecké lexikální jednotky).

3.2 *Čeština počátku 14. století a čeština doby Karlovy*

Na přelomu 13. a 14. století se náhle objevují česky psané památky v souvislém proudu a český jazyk získává nové úkoly, mimo jiné odráží vědomí národní svébytnosti. S rozmachem literatury se rozvíjí i slovní zásoba – přibývá v ní abstraktních pojmenování a stylistické potřeby si vyžadají vznik synonym. Později, v době vlády Karla IV. se ještě více otvírá cesta pro vlivy mezinárodní evropské civilizace, a tedy i pro lexikální výpůjčky.⁴⁵ Jejich intenzivní příliv ovšem na druhé straně vede i k zárodečným snahám puristickým.

Obě tyto vzájemně související tendence můžeme sledovat na příkladu univerzitního mistra **Klaret** (Bartoloměj z Chlumce), který od počátku 50. let 14. století ve svých veršovaných slovnících zpracovává české odborné názvosloví. Klaret na jedné straně uvádí do češtiny nová řecká (řecko-latinská) slova, jako byla např. *chira* (*chiméra*), na straně druhé formou kalkování nahrazuje řecko-latinské výrazy českými neologismy: *teologie* – *bohomluvna*; *teolog* – *bohomluven*; *metafyzika* – *nadpřiroznila*; *gramatika* – *slovočtena*. U Klareta je poprvé doloženo také slovo *jepice*, které by mohlo být jeho vlastním výtvořem podle řec. *ἐμπίς* „komár“⁴⁶ a přetrvalo až do dnešních dní. Některé Klaretovy novotvary ale nerespektovaly slovotvorné zákonitosti češtiny a byly proto odsouzeny k zániku.⁴⁷

Lubor Kysučan upozorňuje na nízkou znalost řečtiny v tomto období, která se u Klareta projevila mylnou interpretací řeckého prefixu *dia-* („přes“, „skrz“, „roz-“) jako číslovky „dvě“ (srov. Klaretův kalk *dvojřečtina* pro „dialektiku“).⁴⁸

Z doby Karlovy máme i další doklady slov původem z řečtiny, většinou jsou to pojmy z oblasti duchovní kultury: slovo *žák* k nám přešlo prostřednictvím lat. *diacus* z řec. *διδάκω*,

⁴⁵ V této době se obohacuje především terminologie organizační, právní, filozofická a náboženská, a to hlavně pod latinským a německým vlivem. Srov. P. Karlík – M. Nekula – J. Pleskalová (eds.): *Encyklopedický slovník češtiny*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1995, s. 75n.

⁴⁶ Srov. J. Rejzek: *Český etymologický slovník*. Voznice: Leda, 2001, s. 243 a 744., s. 247.

⁴⁷ Ze slov, která užíváme dodnes, je vedle zmíněné *jepice* u Klareta doložena ještě například *děloha* (toto slovo bylo vytvořeno z domácích prvků a s řeckými vzory nijak nesouvisí). Z Klaretových novotvarů, které se neujaly, zmiňme pro ilustraci alespoň dva (vzniklé neústrojným zkracováním): *bohla* („bolení hlavy“), *chník* („chasník“). Srov. F. Cuřín: *Vývoj spisovné češtiny*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1985, s. 28.

⁴⁸ L. Kysučan: Řecké a latinské výpůjčky ve staré češtině do roku 1500. *Echo Latina*, 1994, č. 3, s. 45.

kteřé nese významy „sluha, pomocník; čekatel kněžství s nižším svěcením“.⁴⁹ Některé výrazy náležejí i do sféry hmotné kultury: slovo *rafije*, zastaralé označení pro ručičku u hodin, mělo ve staré češtině (v podobě *rafijě*) význam „ukazovátka při čtení, pisátko“ a přes lat. *graphium* „pisátko, rydlo“ se k nám dostalo z řec. γραφεῖον stejného významu.⁵⁰

3.3 *Čeština doby husitské*

V 15. století čeština získává hlavní místo v literatuře i v bohoslužbě (latina je omezována a zůstává převážně jazykem vědy, a to zejména teologie). Jazyk psaný se vědomě přibližuje jazyku mluvenému u všech husitských autorů, včetně **Jana Husa**. Jemu je obvykle také přisuzován spis *De orthographia* (z roku 1406 nebo snad 1411), který obsahuje jazykovědné úvahy a zavádí diakritický pravopis.⁵¹

Dvojlomný způsob nakládání s lexikálními výpůjčkami, který jsme pozorovali v předchozím období u Klareta (přejímání cizích slov a zároveň puristické tendence), je vlastní i Janu Husovi. Ve svých dílech užívá slova z řeckých (řecko-latinských) základů, jako jsou *biskupiti* (výraz *biskup* se k nám dostal přes starou horní němčinu románským prostřednictvím přes latinu z řec. ἐπίσκοπος, což doslovně znamená „dohlížitel“), *papežiti* (z řec. πᾶππας „otec, tatíček“ podobnou cestou jako *biskup*) nebo *laik* (přes lat. *laicus* „lidový“ z řec. λαϊκός stejného významu od λαός „lid“).⁵²

Na straně druhé ale Hus některé přejaté výrazy počesťuje: např. *rafiji*, o níž jsme hovořili výše, říká *péro*. Počesťování a s ním spojené vytváření individuálních neologismů se u Jana Husa ovšem týká hlavně přejímek z latiny a pak také z němčiny, což je jistě i výraz husitského národnostního odporu k německým obyvatelům země.⁵³

⁴⁹ Jinou cestou se k nám později ze stejného zdroje dostalo i označení pro duchovního s nižším svěcením – *jáhen*. Srov. J. Rejzek: *Český etymologický slovník*. Voznice: Leda, 2001, s. 243 a 744.

⁵⁰ Op. cit., s. 524. Řec. γραφεῖον souvisí se slovesem γράφω „píšu“ a se substantivem γραφείο, které má i v nové řečtině významy „psací náčiní, tužka“; ale také „psací stůl“, „pisárna“, „pracovna“, „úřad“. Srov. T. Nedělka: *Novořecko-český slovník*. Praha: Asociace řeckých obcí v ČR, 2002, s. 225.

⁵¹ Srov. F. Cuřín: *Vývoj spisovné češtiny*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1985, s. 33nn.

⁵² J. Rejzek: *Český etymologický slovník*. Voznice: Leda, 2001, s. 80, 330 a 446.

⁵³ F. Cuřín: *Vývoj spisovné češtiny*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1985, s. 34.

3.4 Čeština humanistická

Rozvoj školství a knihtisku v 16. a 17. století napomáhal i k obohacování spisovného jazyka. Přejímky z řečtiny (a z latiny) jsou v tomto období obzvlášť četné,⁵⁴ hlavně ovšem v odborných textech, méně v umělecké literatuře. Termíny cizího původu se nepřekládaly ani nekalkovaly, jejich adaptace se realizovala na poli hláskovém a morfologickém (zařazování k domácím flexivním typům).⁵⁵ Takto se v češtině natrvalo usídlila *gramatika* (Klaretem ve 14. století zvaná *slovočtena*; v řečtině měla původně význam „umění číst a psát“, až později začala označovat i „nauku o jazyce“), dále *metafora* (původní význam je „přenesení“) nebo *diftoňg* (dnes *diftong*; od původu je to vlastně „dvojzvuk“).⁵⁶

Některé starší řecko-latinské lexikální výpůjčky, které se předchozím vývojem vzdálily původní podobě, jsou nyní „restaurovány“ (stč. *školastika* na *scholastika*, stč. *lojka* na *logika*).⁵⁷

Velmi produktivním se v období humanismu stává řecký prefix *archi-* (v počestěné podobě *arci-*) a sufix *-ista*, které dávají vzniknout hybridním slovům (srov. např. *arciloupežník*).⁵⁸

Humanisté věnovali češtině také **teoretickou pozornost**. Tiskem vycházejí první gramatiky,⁵⁹ jejichž autoři lexikální výpůjčky neodmítali, jen na ně kladli požadavky estetičnosti, obecné srozumitelnosti a potřebnosti v jazyce (poslední požadavek splňují zejm. odborné termíny a stylistická synonyma).

Společným znakem většiny humanistických mluvnic je **obdiv k antickým jazykům, zvláště k řečtině**.⁶⁰ Jak uvidíme v následující kapitole, někteří gramatikáři (Jan Blahoslav,

⁵⁴ Početná byla také přejetí z němčiny pro oblast řemeslnickou a vojenskou, dále z románských jazyků německým prostřednictvím a s vlašskou kolonizací se k nám dostala i nepočtená skupina slov rumunských. Srov. P. Karlík – M. Nekula – J. Pleskalová (eds.): *Encyklopedický slovník češtiny*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1995, s. 80.

⁵⁵ Srov. P. Karlík – M. Nekula – J. Pleskalová (eds.): *Encyklopedický slovník češtiny*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1995, s. 80; F. Cuřín: *Vývoj spisovné češtiny*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1985, s. 38nn.; B. Havránek: *Vývoj českého spisovného jazyka*. Praha: SPN, 1979, 159 s., s. 53nn.

⁵⁶ J. Rejzek: *Český etymologický slovník*. Voznice: Leda, 2001, s. 132, 188 a 375.

⁵⁷ L. Kysučan: Řecké a latinské výpůjčky ve staré češtině do roku 1500. *Echo Latina*, 1994, č. 3, s. 46.

⁵⁸ Op. cit., s. 45n.

⁵⁹ Roku 1533 tiskem vychází pod názvem *Grammatika česká* v Náměšti na Moravě první česká mluvnice, jejímiž autory jsou Beneš Optát, Petr Gzel a Václav Philomates. Text Náměštské mluvnice komentuje a doplňuje Jan Blahoslav ve své *Grammatice české* (1571). Autorem první systematické mluvnice, jak ji známe dnes, je Vavřínek Benedikt z Nudožer (*Dvě knihy o české mluvnici*, 1603).

⁶⁰ F. Cuřín: *Vývoj spisovné češtiny*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1985, s. 41.

Matouš Benešovský Philonomus) jdou ještě dál a češtinu staví přímo po bok řečtiny, nebo dokonce nad ni.

Pro období humanismu jsou charakteristické také **vícejazyčné slovníky** – věcně řazený *Nomenclator* a abecedně řazená *Sylva* (oba vyšly v roce 1598) **Daniela Adama z Veleslavína** zahrnují i řečtinu (vedle češtiny, latiny a němčiny).

3.5 *Čeština barokní*

V době pobělohorské český literární jazyk upadá, funkce spisovného jazyka jsou postupně omezovány a náročná literární tvorba pokračuje dočasně jen v díle exulantů. Barokní gramatikové (Jiří Drachovský, Jiří Konstanc, Matěj Václav Štajer, Václav Jan Rosa, Pavel Doležal, Jan Václav Pohl) se snaží v odporu proti cizím vlivům obohatit českou slovní zásobu neologismy, často ale utvářenými bez ohledu na srozumitelnost a strukturu jazyka. Výsledky skutečného rozvoje lexika lze pozorovat jen u **Jana Amose Komenského**, který do češtiny zavedl mimo jiné řadu internacionalismů řecko-latinského původu. Přehnanému přejímání se ovšem bránil, jazyk by měl podle něj vždy zůstat všeobecně srozumitelný.⁶¹

Některá slova přejatá z řečtiny pronikají i do jazyka dobových literárních děl. V básních Adama Michny z Otradovic najdeme například slovo *zefýr* ve významu „vánek“ (v řečtině je slovo významově užší: „západní (večerní) vánek“).⁶²

3.6 *Od češtiny obrozenské k dnešku*

Představitelé národního obrození vede obranná pozice i při přejímání slov k preferenci slovanských jazyků, které byly pokládány za nářečí jednoho slovanského jazyka, a tedy za blízké češtině. Projevuje se to například v nahrazování řeckých formantů *-grafia* a *-logia* komponenty *-sloví*, *-věda* (*prvkosloví*, *přírodověda*). Na konci obrození byly domácí názvy utvořené tímto i jiným způsobem (*umnice* pro *logika*, *silozpyt* pro *fyzika*) nahrazovány opět cizími.⁶³

Někdy oba termíny žijí vedle sebe. **Jan Svatopluk Presl**, který obohatil obrozenskou češtinu o řadu termínů botanických, zoologických a chemických, např. přeložil řec.

⁶¹ Srov. P. Karlík – M. Nekula – J. Pleskalová (eds.): *Encyklopedický slovník češtiny*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1995, s. 71; F. Cuřín: *Vývoj spisovné češtiny*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1985, s. 46nn.; B. Havránek: *Vývoj českého spisovného jazyka*. Praha: SPN, 1979, 159 s., s. 53nn.

⁶² J. Rejzek: *Český etymologický slovník*. Voznice: Leda, 2001, s. 737.

⁶³ F. Cuřín: *Vývoj spisovné češtiny*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1985, s. 86.

ευκάλυπτος jako *blahovičník* a tento pojem dál koexistuje s podobou *eukalypt*, která byla utvořena v 18. století z řec. ευ- a καλυπτός „zahalený“ (asi podle toho, že okvětní lístky tohoto stromu zůstávají i po dobu květu zavřeny).⁶⁴

Přežívající purismus je postupně překonán a uplatňují se i mezinárodní termíny.⁶⁵ Odborné názvosloví je obohacováno různými způsoby. Vědci, kteří potřebovali pojmenování pro nové skutečnosti, hledali leckdy inspiraci v takových řeckých slovech, jež vypovídala o charakteristické vlastnosti označovaného předmětu.

Tak postupoval např. švédský botanik **Carl Linné**, autor dodnes používaného systému dvouslovného pojmenování druhů. Obohacování názvosloví pokládal za nesmírně důležité a nezřídka při svém novotvoření těžil právě z řečtiny. Jako příklad nám poslouží okrasný keřík v češtině známý jako *azalka*. Latinský název *Azalea* utvořil Linné k řeckému slovu αζαλέος „suchý, vyprahlý“, neboť rostlině se nejlépe daří v suché půdě.

Obdobně název pro nerost *baryt* byl na konci 18. století ve francouzštině (*baryte*) utvořen od řeckého βαρύς „těžký“. Podobně název silně aromatického chemického prvku *bromu* byl roku 1826 utvořen od řeckého βρόμος „zápach“. Prostřednictvím něm. *Brom* a fr. *Brome* se pak dostal k nám.

Jiným způsobem využitým pro novotvoření je skládání ze dvou řeckých slovních základů. Takto vznikl např. r. 1946 *batyskaf* (ve francouzštině) – z ř. βαθύς „hluboký“ a σκάφος „loď, lodní dutina“.

Svůj vliv na vědeckou terminologii, ale také na jazyk publicistiky, politiky a umělecké literatury si řečtina udržela až do dnešních dní. Většina novodobých grecismů má mezinárodní dosah a šíří se prostřednictvím prestižních evropských jazyků (francouzštiny, angličtiny). Tyto **evropeismy** nebo **internacionalismy** (*telefon, psychologie, logopedie, android, hologram* a mnoho dalších) vznikají i nadále umělým tvořením na základě řeckých (řecko-latinských) kořenů.⁶⁶

⁶⁴ J. Rejzek: *Český etymologický slovník*. Voznice: Leda, 2001, s. 161.

⁶⁵ P. Karlík – M. Nekula – J. Pleskalová (eds.): *Encyklopedický slovník češtiny*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1995, s. 84.

⁶⁶ Op. cit., s. 543.

4. Česká recepce řečtiny a řecké (antické) kultury v klíčových momentech novověkých dějin

Od raného středověku se v různých etapách dějin evropských národů opakovaně objevuje zvýšený zájem o antiku (projevil se například karolinskou renesancí, italským renesančním humanismem nebo novohumanistickým hnutím v Německu). Tyto humanistické a renesanční proudy zasahovaly (s mírným zpožděním) i do českého prostředí.

Řečtina a řecká vzdělanost (a stejně tak duchovní odkaz starověkého Říma) byly v naší kulturní tradici dlouho pojímány jako vzorové entity, k nimž by bylo záhodno se přiblížit. Zejména v obdobích, kdy vzrůstá pocit nutnosti obrany národního jazyka, nabývá na významu hodnotové srovnávání češtiny s řečtinou (a zároveň obvykle také s latinou). Podobnost s jazyky, které se jeví jako téměř dokonalé – mají dlouhou tradici, byla jim věnována velká teoretická péče a požívají všeobecné prestiže –, zvyšuje i hodnotu češtiny. Odhalování takových rysů, z nichž vyvstává blízkost češtiny s řečtinou, nebo jimiž čeština řečtinu dokonce předčí, se proto stává součástí řady humanistických, barokních a obrozenských koncepcí.

4.1 *Humanismus a baroko: obrany češtiny a její srovnávání s řečtinou*

Cestu těmto myšlenkám osvětlil na přelomu 15. a 16. století **Viktorin Kornel ze Všehrd**. V předmluvě k překladu *Knih o napravení padlého* (tisk tohoto překladu řeckého spisu Jana Zlatoústého je z roku 1511) píše: „tzožkoli řecky tzožkoli latinie o niemczinie nitz nynie neprawijm muož powiedieno byti: to tež y česky.“⁶⁷

S topem „cokoli řeckého i latinského lze přeložit do češtiny“ se pak setkáváme i u **Jana Bosáka Vodňanského** v jeho předmluvě k slovníku *Lactifer* (1511): „Neb jazyk český není tak úzký ani tak nehladký, jakož se některým zdá. Hojnost a bohatstvie jeho / z toho může poznáno býti, že cokoli řecky, cokoli latině muož pověděno býti, to též i česky. A není těch kněh žádných řeckých, ani latinských, / aby v český jazyk obráceny býti

⁶⁷ Citováno dle: O. Koupil: *Grammatykáři. Gramatografická a kulturní reflexe češtiny 1533–1672*. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2007, s. 99.

nemohly. Co se pak hladkosti řeči české dotýče, neviem by tak výmluvně, / tak ozdobně, tak lahodně všecko jazykem českým pověděno býti nemohlo, / jako řečským nebo latinským.⁶⁸

„Hojnost“, „bohatství“, „ozdobnost“, „hladkost“ – to jsou přívlastky, které se v souvislosti s češtinou v dílech jejích obránců nejčastěji objevují. Mladý humanista **Václav Písecký**, který pokládal češtinu za bližší řečtině než latině,⁶⁹ k těmto hodnoticím atributům přidává ještě „řeckou lahodu a lepotu“: „Kdyby též pilnosti při okrašlování svého jazyka prvnější Čechové byli užívali, a nebo nynější ještě toho hleděli jako někdy Římané, jazyk český, co se tkne světlosti, řecké lahody, lepoty, nad to i ozdoby, i slov skládanie, byl by nad latinský v tom mnohem i šťastnější i hodnější.“⁷⁰

Jak jsme předeslali v předchozí kapitole, obdiv k řečtině a latině je spojujícím znakem českých humanistických mluvnic. Ze srovnání s antickými jazyky čeština vychází obvykle neporažena, nejprve vítězí nad latinou, pak i nad řečtinou.

Tak například **Václav Philomates**, jeden z autorů *Grammatiky české* vydané v Náměšti r. 1533, odvozuje latinu od řečtiny a naznačuje, že jazyk odvozený stojí hierarchicky níže než jazyk neodvozený. Řečtina odvozená není a čeština je na tom podle něj v principu stejně, a tedy lépe než latina.

V *Grammatice české* (v rukopise dokončena r. 1571), kterou **Jan Blahoslav** navázal na Náměšťskou mluvnici, čteme: „A kdybych řekl, že někdy v některém slovu česká řeč více může nežli i řecká, nevím, bych zle pověděl.“⁷¹

Matouš Benešovský Philonomus ve své *Knížce slov českých vyložených* z r. 1587 uvažuje podobně jako půl století před ním Philomates: „[...] poněwadž Rzecká řeč zplodila latinskau / Latinská pak Německau / tehdy Slowanský jazyk nemage od giného Jazyku swé Ržeči wzaté gest neystarozitněgssij.“⁷² Slovanský jazyk je tedy nejstarožitnější, neboť neodvozuje svůj původ od jiného jazyka. Rovněž územní rozšíření ho povyšuje nad jazyky

⁶⁸ Citováno dle: J. Marvan: *Cesty ke spisovné češtině – prvních tisíc let (800–1800). Malý průvodce dějinami české lingvoekologie*. Ústí nad Labem: Univerzita Jana Evangelisty Purkyně, 2006, s. 100.

⁶⁹ Srov. F. Cuřín: *Vývoj spisovné češtiny*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1985, s. 41.

⁷⁰ Citováno dle: J. Marvan: *Cesty ke spisovné češtině – prvních tisíc let (800–1800). Malý průvodce dějinami české lingvoekologie*. Ústí nad Labem: Univerzita Jana Evangelisty Purkyně, 2006, s. 102.

⁷¹ Citováno dle: O. Koupil: *Grammatykáři. Gramatografická a kulturní reflexe češtiny 1533–1672*. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2007, s. 192.

⁷² Matouš Benešovský zvaný Philonomus: *Knížka slov českých vyložených*. Ed. Ondřej Koupil. Praha: Koniasch Latin Press, 2003, s. 85n.

antické: „Wjme také o tom/ že ani řecká ani latinská řeč nemůže se Slowanskému yazyku wrownati. Nebo wsseckny ty země Ržecké giž Slowansky mluwij.“⁷³

Philonomus je purista nemilosrdný nejen ke germanismům a k latinismům, ale i ke grecismům: „Proč nemám Česky řijcy přezwěděnij/ nežli porussené Slowo Ržecké Pranostyka/ jessto zatmijwá rozum a Smysl?“ A na jiném místě: „Tato slowa Ržecká w Česstinu darmo vwedená. Kanownijk/ Biskup/ Aposstol/ Wůle/ Pranostyka/ Biblij/ Nynij/ Tyran/ Trůn.“⁷⁴

Také po sémantické stránce některá řecká slova Philonomovi nevyhovují. Řecký výraz pro Boha (Θεός) je mu „úzký“, protože je odvozený jen od „viděti“. České slovo *Bůh* je oproti tomu mnohem výstižnější – souvisí totiž s „bytím“, „bytností“.⁷⁵

Srovnávání češtiny s řečtinou pokračuje i v barokních gramatikách. **Jiří Konstanc** v *Brusu jazyka českého* (1667) upozorňuje na to, že některé mluvnické prostředky má čeština společné s řečtinou, a vysvětluje to jazykovými kontakty: „A že se Slawanské meze s gegich mezmi stejkaly/ mnoho gegich Phrazý y my Czechowé sme pochytili.“⁷⁶

Václav Jan Rosa hovoří v předmluvě k *Čechořečnosti* (1672) o vznešenosti, půvabu a síle češtiny, která ji nadřazuje ostatním jemu známým jazykům vyjma latiny a řečtiny. Čeština v něčem řečtinu i předčí – například její možnosti libovolně měnit slovosled jsou prý větší než v řečtině.⁷⁷ Myšlenková figura o stejných literárních možnostech češtiny a řečtiny, kterou známe už od Viktorina Kornela nebo Jana Bosáka Vodňanského, se u Rosy vrací v souvislosti s pravidly pro časoměrnou poezii, která se pokoušel vytvořit.⁷⁸ Problematika časoměry se pak vrací i u Komenského a důležitou úlohu nalézá časoměrný verš v národním obrození, jak ještě uvidíme v následující podkapitole.

⁷³ Op. cit., s. 78.

⁷⁴ Op. cit. s. 78n. a 120.

⁷⁵ „Ržekowé Boha gmenugij Θεός od widěnij/ že wssecky wěcy widij: Ale takowá weyslownost gest welmi auzká/ ponewadž wijce může nežli widěti. Latinijjcy pak Boha nazýwagij Deus od dánj/ že wssecky wěcy dáwá/ Ač newzalili gsú toho slowa od Ržeckého Θεός/ poněwadž Ržecká řeč téměř zplodila Latinskou. Slowútný pak a welikomocný Národ Slowanský/ daleko lépegj wyslowuje/ podlé prawé vlastnosti swé Pána Boha od Bytu anebo bytnosti/ w které se obsahuje daleko wijce/ nežli widěti a dáwati/ tak yakž Ržekowé a Latinijcy w těch slowjeh rozuměgij o Bohu.“ Op. cit., s. 81n.

⁷⁶ Citováno dle: O. Koupil: *Grammatykáři. Gramatografická a kulturní reflexe češtiny 1533–1672*. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2007, s. 193.

⁷⁷ Wenceslaus Johannes Rosa: *Czech Grammar (Čechořečnost)*. Eds. G. Betts, J. Marvan. Praha, Porta: 1991, s. 8 a 11.

⁷⁸ Op. cit., s. 415.

4.2 Národní obrození: antická tradice jako součást slovanské myšlenky

K pravděpodobně nejvýraznějšímu oživení odkazu antiky u nás došlo v období národního obrození. Probouzející se národní vědomí bylo spjato se „snahou hledat národní kořeny v dávné minulosti, pokud možno v bibli, nebo alespoň v antice“.⁷⁹

Literární vědec Vladimír Macura charakterizuje národní obrození jako dobu, v níž se „ustaluje představa o těsné souvislosti slovanské (a tedy i české) a antické (především řecké) kultury“.⁸⁰ Vztah slovanství a antiky byl českými obrozenci pojímán jako „vztah zvláštního druhu, příznakový a zcela ojediněle motivovaný“.⁸¹

První, kdo na počátku 19. století zasazuje antický ideál do kontextu národně buditeckých snah, je **Josef Jungmann**. Ve stati *O klasičnosti literatury a důležitosti její* (1827) zvažuje, za jakých předpokladů mohou vznikat umělecky dokonalá (klasická) díla, která by přispívala k posílení národního vědomí. Podle Jungmanna je optimální vývoj literatury a jejím prostřednictvím i národa podmíněn především občanskou svobodou. Svůj postoj dokládá na příkladu řecké a římské společnosti, v níž „rodem svobodní a svobodně vychovaní mužové“ vynikali v „plození velikých myšlének“ a „málo nebo nic neobmezeně vystupovali jako básníci, řečníci nebo prosaičtí spisovatelé“.⁸²

Na tento Jungmannův koncept mohli potom navázat a dále jej rozvíjet další obrozenci. Na následujících stránkách budeme sledovat, jak antickou tradici spojují s myšlenkou obrody slovanských národů Pavel Josef Šafařík a Jan Kollár.

Šafařík i Kollár pocházejí ze slovenského protestantského prostředí a oba získali vzdělání na univerzitě v Jeně. Zde se také seznámili s německým novohumanistickým hnutím, které „na rozdíl od staršího latinizujícího humanismu položilo větší důraz na řeckou kulturu a spojovalo ideály čerpané z této kultury s národní kulturní tradicí“.⁸³

Podívejme se nyní, jak se tento antický ideál odráží v konkrétních dílech obou buditelů, nejprve u **Pavla Josefa Šafaříka**.

⁷⁹ P. Hradečný a kol.: *Dějiny Řecka*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2004, s. 652.

⁸⁰ V. Macura: *Znamení zrodu. České obrození jako kulturní typ*. Jinočany, H&H 1995, s. 133.

⁸¹ Op. cit., s. 134.

⁸² Citováno dle J. Zumr: Úloha antiky v národním obrození. In: *Listy filologické* CXXIX, 2006, č. 1–2, s. 182.

⁸³ J. Zumr: Úloha antiky v národním obrození. In: *Listy filologické* CXXIX, 2006, č. 1–2, s. 179.

Počátky utváření Šafaříkova národního a slovanského vědomí se obvykle datují už do doby jeho studií na evangelickém lyceu v Kežmaroku (1810–1814).⁸⁴ Zde četl současnou německou a českou literaturu (zaujala ho zejména Jungmannova stať *O jazyku českém*), ale také antické autory. Inspirace antikou se odrazila v Šafaříkově vlastní básnické tvorbě (česky psaná sbírka *Tatranská Múza s lýrou slovanskou* z roku 1814 obsahuje mimo jiné anakreontské básně) i v jeho překladech.⁸⁵

Obtíže při napodobování antických meter vedly Šafaříka k úvahám o tom, jaký prozodický systém by byl pro češtinu (a slovanské jazyky vůbec) ideální. Už za svých univerzitních studií začal sepsovat na toto téma práci; v Jeně také získal větší nadhled, který mu umožnil vyslovit se svobodněji o soudobé literatuře. Když se pak roku 1817 střetl v Bratislavě s **Františkem Palackým**, který již měl také napsané dva listy o české prozódii, rozhodli se práci doplnit a společně vydat. Text vyšel anonymně roku 1818 pod názvem *Počátkové českého básnictví, obzvláště prozodie*.⁸⁶

Spis se v českém prostředí objevil v době nadvlády přízvučného verše, který byl prosazován zejména **Josefem Dobrovským**. Již před vystoupením Šafaříka a Palackého se na počátku 19. století objevily teoretické pokusy o odklon od přízvučného systému (J. Jungmann, V. Stach, na Slovensku A. Bernolák). Jiná cesta byla hledána ve využití časoměrného principu, který měl být zárukou estetických kvalit verše (hudebnost, harmoničnost, libozvučnost).

Časoměrný systém je v literární teorii popsán jako „základ výstavby verše, opírající se o normované uspořádání krátkých a dlouhých slabik“.⁸⁷ Za jednotku míry zde není pokládána slabika, ale její délka (je tedy možné rozvést slabiku dlouhou ve dvě slabiky krátké a naopak). Časoměrný princip se uplatňuje především v těch jazycích, které mají melodický přízvuk a v nichž má délka samohlásky fonologickou platnost (stará řečtina, arabština, perština).

⁸⁴ Srov. např. L. Merhaut a kol. (red.): *Lexikon české literatury. Osobnosti, díla, instituce. 4/I, S–T*. Praha, Academia 2008, s. 524; J. V. Novák – A. Novák: *Přehledné dějiny literatury české od nejstarších dob po naše dny*. Brno, Atlantis 1995, s. 330.

⁸⁵ Ukázky z Aristofanovy komedie *Oblaka*, kterou přebásnil již roku 1817, Šafařík publikoval v *Časopise Českého Muzeum* v letech 1830 a 1831 pod názvem „Zlomky z Oblaků Aristofanesových, komedie řecké provozované v Athénách r. 423 před K.“.

⁸⁶ Šafařík je nejspíše autorem 3., 4. a 6. listu, dále předmluvy a poznámek. Celý text také zřejmě redigoval.

⁸⁷ Š. Vlašín a kol.: *Slovník literární teorie*. Praha, Československý spisovatel 1984, s. 61.

V básnické praxi u nás časoměrný systém nezdolal, ojedinělé pokusy o něj nalezneme krom Šafaříka a Palackého také např. u Kollára, Čelakovského či Jungmanna. Uplatnil se také v překladech antické a indické poezie.

Úloha časomíry pro vývoj novočeského verše byla především v tom, že upozornila na rytmickou hodnotu kvantity. Co je ovšem důležitější, přispěla též k formování české národní kultury: uvedení časoměrného verše do obrozenské poezie totiž znamenalo „manifestační odklon od kulturní oblasti německé“.⁸⁸ Jednou z možných alternativ zde pak byl návrat k antickému odkazu.⁸⁹

Také autoři *Počátků* se dovolávají starořecké poezie, jsou „proniknutí obdivem ke všemu hellenskému“.⁹⁰ Vycházejí z předpokladu vnitřní podobnosti českého jazyka s řečtinou (v šestém listě *Počátků* se například hovoří o „hudebné a zpěvné, duchem svým s Řecí pobratřené Čechii“⁹¹). Právě tato blízkost by češtině (a slovenštině) mohla umožnit úspěšné využití antické časomíry: „Řekové zajisté a Římané citlivostí, soudností a posléze povahou jazyka svého k estetickým rytmům vedeni jsou, zarazili pravidla své prozodie na přirozené slabik časomíře, bez ohledu na přízvuk, s nímž je vyslovovali: československá řeč, u níž trvání samohlásek v každém slově, rovněž jako u Řeků, bez ohledu na přízvuk přirozením pořád dokonale určeno jest, základu prozodie své, rovněž jako řecká, nikoli ve přízvuku, nýbrž jedině ve přirozené slabik časomíře hledati musí, má-li jináče, čehož přece nikdo zdravým rozumem nezapří, poetický rytmus v ní panovati.“⁹²

Přesvědčení, že časomíra nejlépe odpovídá „duchu slovanských jazyků“,⁹³ Šafařík vyjádřil také ve svém dalším velkém díle, v německy psaných *Dějínách slovanského jazyka a*

⁸⁸ Š. Vlašín a kol.: *Slovník literární teorie*. Praha, Československý spisovatel 1984, s. 61.

⁸⁹ Další možností bylo „naplnění soudobých představ o užším sepětí slovanství s ‚kolébkou indoevropské kultury‘ v Indii“ (ibid.).

⁹⁰ F. Vodička: *Počátky krásné prózy novočeské*. Jinočany, H&H 1995, s. 134.

⁹¹ „Hořká se mi slza v oku třese, ale v prsích nechut vzteká, když pomyslím, jak dalece hudebná a zpěvná, duchem svým s Řecí pobratřená Čechie na počátku osvíceného XIX. století v umění prospěla, že ozvali se kde ještě slabý zázvuk mroucí harmonie řeči mateřské, což samo se již jen se zatajením jména státi mohlo, i ten nejjalovější, nejmizernější přízvukoveršotepec posměch sobě z něho strhl.“ *Počátkové českého básnictví, obzvláště prozodie*. Bratislava, Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied 1961, s. 109.

⁹² Op. cit., s. 68.

⁹³ V pozdějších letech Šafařík své názory pozměnil a uznal důvody pro existenci přízvukné prozodie. Blíže k tomu viz L. Merhaut a kol. (red.): *Lexikon české literatury. Osobnosti, díla, instituce. 4/I, S–T*. Praha, Academia 2008, s. 524n.

*literatury podle všech nářečí*⁹⁴: „Čistá a přesná výslovnost, ktorá nepovoľuje hovoriacemu ľubovoľne, tak ako v nemčine, francúzštine a angličtine, vyslovovať alebo vynechávať vokály, je aj príčinou tej takmer geneticky a a priori, ako aj u Grékov, danej kvantity slabík, čím sú aj slovanské jazyky vynikajúco uspôsobené napodobňovať staroklasické metrá [...]“⁹⁵

Dějiny slovanského jazyka a literatury vyšly v roce 1826, ale myšlenkou vytvořit pomůcku pro studium literárních dějin se Šafařík zabýval již za pobytu v Jeně. V předmluvě knihu označuje za příručku určenou především mladým čtenářům, v nichž by měla krom jiného probouzet „úctu k cudzím zásluhám a výdobytkom“.⁹⁶

Tímto dílem přispěl nejen k rozšíření poznatků o slovanském světě, ale posílil také proces národního uvědomění (je třeba vzít v úvahu, že *Dějiny* vznikly v době, kdy většina slovanských národů neměla vlastní stát). Obranný charakter mají zejména úvodní pasáže, v nichž zdůrazňuje velikost a starobylost Slovanů, jejich odvěkou jednotu a národní charakter, který považuje „za neměnnou hodnotu“.⁹⁷

Výčet pozitivních vlastností Slovanů (nábožnost, pracovitost, upřímná veselost, láska k rodné řeči, snášenlivost) Šafařík přebírá z Kollárova kázání *Dobré vlastnosti národu slovanského*, které roku 1822 vyšlo tiskem (podrobněji viz zde v pozn. č. 33). Stále skrytě přítomné vzhlížení k antice opět vystupuje na povrch, když Šafařík nachází u Slovanů charakterové rysy typické pro staré Řeky: „Bezprostředná a úprimná veselost, voľakedajšia to vlastnosť Grékov, teraz je drahocennou, závideniahodnou vlastnosťou Slovanov.“⁹⁸ Z této bezprostřednosti a radosti ze života „prýšti pohostinstvo voči kmeňovym príbuzným; voči cudzincom, ktoré, uznávané oddávna, tak ako pôžitok zo života u Grékov, je okrasou vo venci domáckych slovanských cností [...]“.⁹⁹

V *Dějínách slovanského jazyka a literatury* se opět vrací Šafaříkova teze o blízkosti řečtiny a slovanských jazyků, kterou známe již z *Počátků českého básnictví*, tentokrát

⁹⁴ *Geschichte der slawischen Sprache und Literatur nach allen Mundarten*. Zde vycházíme z jejich slovenského překladu, pořízeného v 60. letech 20. století.

⁹⁵ P. J. Šafařík: *Dejiny slovanského jazyka a literatury všetkých nářečí*. Bratislava, Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied 1963, s. 79n.

⁹⁶ Op. cit., s. 39.

⁹⁷ K. Rosenbaum: Vznik a význam Šafaříkových *Dejín slovanského jazyka a literatury všetkých nářečí*. In: Pavel Jozef Šafařík: *Dejiny slovanského jazyka a literatury všetkých nářečí*, s. 24.

⁹⁸ P. J. Šafařík: *Dejiny slovanského jazyka a literatury všetkých nářečí*. Bratislava, Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied 1963, s. 88.

⁹⁹ Op. cit., s. 89.

rozšířená o územní aspekt: „Slovania však odjakživa boli najbližšími susedmi Grékov a ich jazyk pochádza z toho istého prameňa ako gréčtina a latinčina.“¹⁰⁰

Oproti Kollárovi u Šafaříka sice nenajdeme myšlenku společné slovanské literatury, ale i u něho jednotlivé slovanské literatury tvoří celek, který srovnává s jinými literaturami, zejména s antickým písemnictvím: „[...] ľudová poézia sa veru ani u jedného národa neudomácnila viac ako u Slovanov, avšak ani múzy starej Helady a Ríma nehanbili by sa i so svojím Homérom a Horáciom za nejedného staršieho alebo novšieho slovanského pevca.“¹⁰¹ O významu lidové poezie, národních pověstí a písní, které pokládá za předstupeň vyšších forem literatury, Šafařík mluví i ve svých *Slovanských starožitnostech*.

Dvousvazkové *Slovanské starožitnosti* (1836–1837), vrcholné Šafaříkovo dílo, popisují rané slovanské dějiny a podávají topografická, historická a jazyková svědectví o indoevropském původu Slovanů. V kapitole *Starobylost Slovanů v Evropě* Šafařík dokládá, že Slované jsou, vedle Řeků, Římanů a Germánů, prapůvodními obyvateli Evropy: „Kdoby, medle, jsa zdravého rozsudku, tvrditi směl, že Slované nejsou kmen původní a přesný, jako Němci, Celtové, Latiníci, Řekové aj., nýbrž že teprva v novější době, asi po narození Kristově, z míchanice jiných kmenův se zrodili, asi tak jako dnešní Valachové ze starých Getův a Římanův? Kdoby koli tak soudil, tím samým by se v tom vyzradil, že dějin starých národův, přirozené jak tělesné tak i mravní povahy Slovanův a nade všecko ryzího, samorostlého jazyka jejich naskrze povědom není.“¹⁰²

Několik rozsáhlých pasáží věnuje Šafařík jazykové argumentaci o starobylosti Slovanů. Dovojuje v nich příbuznost slovanských jazyků „s jazyky jiných kmenův téhož indoevropského plemene, ode starodávna v Evropě osedlých, jmenovitě s řeckým, latinským, německým a litevským“.¹⁰³

Pro podobnost s výše jmenovanými starobylými národy Šafařík snáší i další doklady. Vedle topografických důkazů o územním rozšíření slovanských kmenů shledává styčné

¹⁰⁰ Op. cit., s. 135n. Obdobné úvahy se ovšem objevovaly již mnohem dříve. Například v Hájkově kronice ze 16. století se hovoří o příbuznosti řečtiny přímo s češtinou. Tato teze je založena na předpokládané územní blízkosti obou etnik v dávných dobách. Podle Hájka totiž „sídlii první Čechové v Chorvatsku, tedy na okraji antického civilizačního prostoru“. P. Hradečný a kol.: *Dějiny Řecka*. Praha, Nakladatelství Lidové noviny 2004, s. 652.

¹⁰¹ P. J. Šafařík: *Dejiny slovanského jazyka a literatúry všetkých nárečí*. Bratislava, Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied 1963, s. 97.

¹⁰² P. J. Šafařík: *Slovanské starožitnosti. Okres první (od l. 456 před Kr. až do l. 469–476 po Kr.)*. Praha, Nákladem knihkupce Bedřicha Tempského 1862, s. 54.

¹⁰³ Op. cit., s. 61.

plochy také ve zvycích, náboženství či právním systému Slovanů a jiných starých evropských kmenů (Thráků, Keltů, Němců, Litevců).

Nalézá dokonce oblasti, v nichž Slované starověké Řeky a Římany předčili. Vyzdvihuje například společenské uspořádání nejstarších Slovanů, kteří si byli navzájem rovni, „poroba a nevolnictví přišlo k západním Slovanům teprve později od Němcův, ku poledním od Řekův i Vlachův“.¹⁰⁴ Rovněž co se týče nakládání se zajatci, mohli by si „chloubaví Řekové“, jak je označuje na jiném místě,¹⁰⁵ ze starých Slovanů vzít příklad: „K nejdávnějším ustanovením národův slovanských přináleželo následující důležité vyměření, že Slovenín vězeň nebo zajatý, buď on v číkoli moci, jak mile dostoupil na zemi slovanskou, tudíž přestával býti nevolníkem, aniž kdo více měl právo k jeho osobě. [...] Zajatých prý a vězňův nedrží u věčné porobě, jako jiní národové, nýbrž jen do vyměřeného času, zůstávají jim potom na vůli, aby, chtějí-li, buď vyplativše sebe ke svým se navrátili, buď zůstali u nich jako svobodní a přátelé. Takovéto ustanovení ohledem cizincův, obmezující čas jejich nevolnictví a usnadňující jim navrácení se k utrácenému svobodství bylo by jistotně ke cti sloužilo tehdejšími osvícenými a pyšnými Římany a Řekům.“¹⁰⁶

Šafaříka k napsání *Slovanských starožitností* podnítila mimo jiné i četba řeckých a římských autorů, podávajících zprávy o slovanském dávnověku. Svědectví těchto pramenů¹⁰⁷ hraje v Šafaříkově argumentaci o starobylosti Slovanů rovněž důležitou roli.

S texty antických historiografů Šafařík srovnává Nestorův letopis: „Proč bychom se váhali vyznati i hned čistou čirou pravdu, kteráž před rukama jest, t. že Nestor ty zprávy o starobyklých Slovanech odnikud jinud, leč z národních pověstí, vážiti nemohl? Oustní historie každého velikého, samostatného národa mnohem jest starší, nežli psaná. Tak to bylo u Řekův, Římanův, Němcův: tak musilo být i u Slovanův. A jakož u Řekův a Římanův domácí dějepisci národních pověstí, písní a zpěvů výborně užití uměli; tak toho i do rozvážlivého a pilného Nestora nadíti se lze.“¹⁰⁸ S tímto zdůrazňováním významu ústní tradice jsme se setkali už v Šafaříkových *Dějínách slovanského jazyka a literatury*.

¹⁰⁴ Op. cit., s. 586.

¹⁰⁵ Op. cit., s. 315.

¹⁰⁶ Op. cit., s. 586.

¹⁰⁷ Relevantní pasáže z celkem 26 spisů otiskuje Šafařík v přílohách k druhému dílu *Slovanských starožitností* pod názvem „Svědectví o starých Slovanech“ (P. J. Šafařík: *Slovanské starožitnosti. Okres druhý (od l. 476 před Kr. až do l. 988 po Kr.)*. Praha, Nákladem knihkupce Bedřicha Tempského 1863, s. 671–767).

¹⁰⁸ P. J. Šafařík: *Slovanské starožitnosti. Okres první (od l. 456 před Kr. až do l. 469–476 po Kr.)*. Praha, Nákladem knihkupce Bedřicha Tempského 1862, s. 263n.

Po tomto exkurzu můžeme tedy spolu s Josefem Zumrem shrnout, že pro Šafaříka antika vytváří „zejména v první polovině jeho životní dráhy horizont, k němuž se vztahují hodnotová kritéria celé jeho umělecké a vědecké tvorby“.¹⁰⁹

Již jsme se letmo zmínili o některých podobnostech i rozdílech Šafaříkovy a Kollárovy koncepce, nyní se na slovanskou myšlenku a její provázání s antikou u Kollára podíváme detailněji.

Jana Kollára pojilo s o dva roky mladším Šafaříkem nejen přátelství, ale rovněž, jak už bylo řečeno v úvodu, společný prožitek univerzitního prostředí v Jeně. Kollár zde četl klasiky antické literatury, studoval klasickou filologii a stal se také členem místní filologické společnosti.

Obdobně jako u Dobrovského, jehož slovanství bylo také založeno lingvisticky, má Kollárova slovanská ideologie filologický charakter.¹¹⁰ Základem Kollárova slovanství bylo poznání jazykové příbuznosti, která pro něj byla dokladem hlubší jednoty slovanských jazyků.

Kollár, jak známo, pojímal Slovanů jako jeden celek rozlišený podle čtyř nářečí na (v dnešním názvosloví) ruštinu, polštinu, čechoslovanštinu, srbocharvátštinu. Toto rozrůznění ovšem v žádném případě nemusí bránit vzniku „literární vzájemnosti“ slovanských kmenů, tj. snahám o vytvoření společné slovanské kultury na základě duchovních kontaktů.

V *Rozpravách o slovanské vzájemnosti*¹¹¹ tuto svou tezi podporuje příkladem ze starověkého Řecka, kde také existovala čtyři hlavní nářečí (jónské, aiolské, dórské a atické), jež se vzájemně obohacovala a v nichž byly psány texty, které mohli číst všichni bez větších potíží: „I tam [u starých Řeků] byl jenom jeden národ a více nářečí, jež nejen vedle sebe žila, nýbrž se i vzdělávala, vzájemně se objímala a podporovala [...] Vůbec uměli Řekové vzorným způsobem svých nářečí používat. Jednotlivý uměl nejen svou vlastní řeč domácí, nýbrž i druhých kmenův, a přece uvarovali se smíšení.“¹¹²

Podle Kollára byly odlišnosti mezi řeckými dialekty dokonce větší než mezi slovanskými jazyky: „By kdo řekl, že nářečí řecká sobě bližší byla než nyní slovanská,

¹⁰⁹ J. Zumr: Úloha antiky v národním obrození. *Listy filologické* CXXIX, 2006, č. 1–2, s. 183.

¹¹⁰ Srov. úvodní studii M. Weingarta in: J. Kollár: *Rozpravy o slovanské vzájemnosti*. Praha, Nákladem Slovanského ústavu 1929, s. XII.

¹¹¹ Definitivní verze knihy byla vydána roku 1837; Kollár do ní pojal i některé myšlenky o dobrých vlastnostech Slovanů, které proslavil jako kazatel v Pešti. Tato kázání, publikovaná r. 1822, využil pak P. J. Šafařík ve svých *Dějínách slovanského jazyka a literatury* (viz výše).

¹¹² J. Kollár: *Rozpravy o slovanské vzájemnosti*. Praha, Nákladem Slovanského ústavu 1929, s. 176n.

bloudil by velmi. Nejen výslovnost, přízvuk, zvukomíra (prosodie), ano i koncovky slov, i celá sklonění a časování byly znamenitě rozdílny [...]“¹¹³

Důvod, proč si z antické kultury zvolil Kollár za vzor právě Řeky, byl také ten, že Řekové měli podobně jako Slované více kulturních center, zatímco Řím tvořil pouze jedno: „Říman psal jak slyšel a naučen byl, dle jakéhosi usnesení; Řek psal jak mluvil, přirozeně; latinská řeč měla jeden střed, město Řím, řecká a slovanská mají více středův a jen jedno soustředění [...]“¹¹⁴

A Kollár nachází i další shody mezi Slovaný a Řeky: „Že i Řekové pod rozličnými panovníky a žezly žili, v různých zemích bydleli, moři a ostrovy rozerváni, od sebe odděleni byli, známoť; a přece spojoval zlatý svazek vzájemnosti v řeči, v umění a vědách veškerý národ. Co tedy u Řekův možné a v skutku bylo, proč by tomu takže u Slovanů býti nemohlo. [...] A vůbec památná jest shoda a podobnosť mezi Slovaný a Řeky, nejen ohledem nářečí, nýbrž i jiných věcí, ku př. hudby, národních písní; jmen osobních.“¹¹⁵

Podobně jako Šafařík a Palacký byl i Kollár přívržencem časoměrné poezie. Podle něj pouze slovanské jazyky mohou rovnocenně vyjádřit klasickou starověkou poezii, protože jen ony jsou schopny správných hexametrů a pentametrů. Prozódie byla pro Kollára i vyjádřením kulturní atmosféry: Kollár proti sobě staví na jedné straně kulturu antickou (jejímž příznakem je objektivita a vyjádřením poezie časoměrná) a na straně druhé středověkou a novověkou kulturu romano-germánskou (subjektivní příznak zde nalézá vyjádření v přízvučné poezii). Slované jsou schopni tvořit obojí poezii, v níž se subjektivní a objektivní, citová a rozumová složka spojují, aby umožnily naplnění ideálu národní obrody: „Slovan myslí a cítí zároveň, ve chrámě Slávy políbili se tito dva geniové člověčenstva, a ze sňatku toho narodí se pro veškerou duchovní budoucnost život nový, dokonalejší, v němž ideál člověčenstva pokud možno úplně se zobrazí a uskuteční.“¹¹⁶

Šafaříkovy a Kollárovy koncepce se i přes četné kritiky udržely po celé 19. století.¹¹⁷ Podle K. Rosenbauma se například konkrétně kollárovo-šafaříkovský soupis charakterových rysů Slovanů stal inspiračním zdrojem pro řadu spisovatelů, kteří z něj čerpali vlastnosti hrdinů svých děl.¹¹⁸

¹¹³ Op. cit., s. 177.

¹¹⁴ Op. cit., s. 176.

¹¹⁵ Op. cit., s. 178.

¹¹⁶ Op. cit., s. 204n.

¹¹⁷ K. Rosenbaum: Vznik a význam Šafaříkových Dejin slovanského jazyka a literatury všech nářečí.

In: Pavel Jozef Šafařík: *Dejiny slovanského jazyka a literatury všech nářečí*, s. 24.

¹¹⁸ Ibid.

Ke svému zkoumání přistupují Kollár i Šafařík ze stanoviska humanismu a rovnosti národů. S využitím antických paralel hledají pro Slovaný v Evropě rovnocenné postavení a do budoucna dokonce vůdčí úlohu: „Řekové zůstávají [...] národem katexochén, avšak úkolem doby není napodobovat je v jejich řeckosti, nýbrž v jejich lidskosti. Řekové a Římané jsou tvůrci kulturní epochy v evropských dějinách, u nich byly položeny základy současné vzdělanosti a u nich také musí být nalezen klíč k řešení současných úkolů. A současným úkolem doby je [...], aby Slované vytvořili novou evropskou kulturní epochu [...]“¹¹⁹ Kollárovi i Šafaříkovi se do značné míry podařilo tomuto cíli přiblížit. Svými stěžejními díly posílili proces národního uvědomění tehdejší společnosti a obranný charakter národních hnutí.

Po tomto intermezzu, které zasadilo vnímání řeckých inspiračních zdrojů do širšího kulturně-historického kontextu, se nyní vraťme k lexikálním výpůjčkám z řečtiny. Podíváme se na to, jakými cestami se k nám slova řeckého původu dostávala, jak jsou v češtině adaptována a v kterých stylistických oblastech se ponejvíce uplatnila.

¹¹⁹ J. Zumn: Úloha antiky v národním obrození. *Listy filologické* CXXIX, 2006, č. 1–2, s. 184n.

5. Rozdílné cesty přejetí řeckých slov do češtiny

Viděli jsme už v předchozích kapitolách, že putování slov řeckého původu do češtiny nebylo obvykle přímočaré, ale vedlo přes některý zprostředkující jazyk nebo dokonce jazyků více. V příloze 5 této práce (soupis slov řeckého původu vzniklý excerpcí etymologických slovníků češtiny) mapujeme cesty lexikálních jednotek pomocí číselného značení; zde poukážeme na nejčastější z nich.

Přímou lexikální výpůjčku z řečtiny do praslovanštiny můžeme předpokládat např. u slov *kdoule* nebo *kád'*. U nejstarších přejímek se jako zprostředkující jazyk uplatnila také **staroslověnština** (srov. např. *papež*), daleko častěji ale **latina**. Jejím prostřednictvím do češtiny přešlo mnoho slov, např.: *katolický, anděl, ďábel, žák, bazilika, ametyst, améba, perifráze, chirurg*.

Rovněž cestou **řečtina > latina > němčina** k nám doputovala řada nových pojmenování, například *křížmo* („svěcený olej“), *chiméra, periferie, architekt*.

Roli jazyků-prostředníků sehrály také jazyky románské. Přes **francouzštinu** se k nám z řečtiny dostala *peripetie*, přes **španělštinu** a následně **italštinu** *karavela*. Někdy byla taková cesta mimořádně dlouhá, např. lexém, který u nás zakotvil v podobě *bomba*, putoval po Evropě takto: řečtina > latina > italština > francouzština > němčina.

Moderní evropské jazyky, v dnešní době v čele s **angličtinou**, pak zprostředkovaly velké množství slov uměle utvořených podle řeckých vzorů: *xenofobie, xylofon, xerox, periskop* a mnohé další.

Zastavme se ještě u případů, kdy se **jedno slovo původem řecké dostává do češtiny v různých podobách a významech**. Tak například z řec. $\pi\acute{\upsilon}\xi\omicron\varsigma, \pi\upsilon\zeta\acute{\iota}\varsigma$ vychází zdánlivě nesourodá řada slov: *puška, piksla, busola* a *box*.¹²⁰

Původní řecké $\pi\acute{\upsilon}\xi\omicron\varsigma$ znamená „zimostráz“, $\pi\upsilon\zeta\acute{\iota}\varsigma$ je „krabice ze zimostrázu“. Do latiny slovo přešlo v podobě *pyxis* a se stejným významem. Středolatinšské *buxida, buxis* už má ale význam širší: „krabice, schránka“. A přes středohornoněmecké *buhse* se do staré češtiny dostala *puška* – původně „(válcovitá) nádoba, schránka; dělo“ (přenesení na dělo a později na ručnici bylo asi motivováno podle válcovitého tvaru hlavně).¹²¹

¹²⁰ J. Rejzek: *Český etymologický slovník*. Voznice: Leda, 2001, s. 521, 466, 99 a 88.

¹²¹ Jungmannův *Slovník česko-německý* uvádí tři základní významy slova *puška*: „a) nádoba („Žena májíc pušku mramorovou masti drahé.“); b) nástroj na střílení, proto že prvotně větší podobenství k pušce míval než nyní; c) důl, číška, do které sedá jablko kosti“.

Stejným způsobem, jen přes německé *Büchse* „krabice, plechovka, konzerva“ a bavorské *Püchse* ze zdobněliny *Püchsel* „konzerva“, se do obecné češtiny dostala *piksla*. A z latiny přes italštinu k nám přešlo slovo *busola* (italské *bussola* znamená vlastně „krabička“).

Zajímavý vývoj mělo i slovo *box* ve významu „oddělení“. Do češtiny bylo přejato z anglického *box*, jež dnes nese význam „krabice, bedna“, původně však šlo o název keře zimostrázu a jeho dřeva, z něhož se bedny vyráběly. Základem je totiž opět totéž řecké slovo $\pi\acute{\upsilon}\xi\omicron\varsigma$, které označovalo právě zimostráz a do angličtiny přešlo prostřednictvím středolatinštiny *buxis* „krabice“, které nám německým prostřednictvím dalo *pušku* a *pikslu* a přes italštinu *busolu*.

Řečtina ale v námi sledovaném souboru slov (viz příloha 5 této práce) nebyla vždy jen původním, zdrojovým jazykem, ale také **prostředníkem slov z jiných jazyků**. Skrze ni se k nám dostala slova z jazykových oblastí leckdy dosti vzdálených. Tak například *amen* nebo *mamon* jsou původem hebraismy, které prostřednictvím řečtiny přešly do staroslověnštiny a odtud potom do češtiny.¹²² Z aramejštiny přes řečtinu přešla slova *abatyš* nebo *farizej*, původu egyptského je *eben*, *farao(n)*, *ibis*, řecké *adonis* „krasavec“ (podle bájného Adonise, mladíka, kterého řecká bohyně Afrodita milovala pro jeho krásu) bylo inspirováno fénickým *adon* „pán“.¹²³

A na samý závěr tohoto stručného přehledu pro zajímavost zmiňme jednu lexikální výpůjčku, která šla zcela opačným směrem, než jakým se v této práci zabýváme: i v řečtině se užívá slovo *robot*, které Karel Čapek uměle zavedl v dramatu *R.U.R.* a které se z češtiny rozšířilo do většiny evropských jazyků.

¹²² R. Večerka: *Staroslověnština*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1984, s. 244.

¹²³ J. Rejzek: *Český etymologický slovník*. Voznice: Leda, 2001, s. 45.

6. Grecismy v systému české slovní zásoby

V této kapitole se podrobněji podíváme na to, jakým způsobem a v jaké míře se slova řeckého původu zapojují do našeho lexikálního systému. Nejprve se v souladu s teoretickými východisky vytčenými v první a druhé kapitole této práce zaměříme na různé druhy řeckých výpůjček v češtině a poté na proces formální adaptace grecismů.

6.1 Různé druhy řeckých výpůjček v češtině

Dosud jsme se zabývali převážně přejímkami, tedy lexikálními výpůjčkami z řečtiny, nyní se vedle nich podíváme i na další dva druhy výpůjček, jak je klasifikuje *Encyklopedický slovník češtiny*: slovotvorné a frazeologické.¹²⁴

6.1.1 Slovotvorné výpůjčky

Za slovotvorné výpůjčky můžeme považovat „abstrahované formanty určitých slovotvorných typů“.¹²⁵ Původem z řečtiny jsou například formanty *auto-* (*autoportrét, autosugesce, autobiografie, autogram, autogen, automat*), *bio-* (*biograf, biologie, biochemie, biofyzika*), *hepta-* (*heptagon* mat. „sedmiúhelník“, *heptamet* liter. „sedmistopý verš“) nebo *-antropo-* (*antropologie, filantrop*).¹²⁶

Tyto prvky se pak účastní slovotvorného procesu kompozice a jejich prostřednictvím často vznikají **hybridní kompozita** (*fotobuňka*). Jak dokládá P. Mitter, je to postup produktivní a vede k němu zejména snaha o ekonomii pojmenování a flexibilnější charakter složenin.¹²⁷

¹²⁴ P. Karlík – M. Nekula – J. Pleskalová (eds.): *Encyklopedický slovník češtiny*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1995, s. 542. Srov. také 1. kapitola této práce.

¹²⁵ Ibidem.

¹²⁶ Dále např. *aero-*, *agro-*, *auto-*, *cyto-*, *di-*, *etno-*, *eu-*, *exo-*, *farmako-*, *fil(o)-*, *foto-*, *fyto-*, *geo-*, *grafo-*, *hemo-*, *hetero-*, *hexa-*, *homo-*, *hydro-*, *hyper-*, *hypo-*, *idio-*, *izo-*, *kardio-*, *kilo-*, *kosmo-*, *mono-*, *nevro-*, *neo-*, *neuro-*, *nitro-*, *oro-*, *orto-*, *osteo-*, *paleo-*, *pan-*, *panto-*, *para-*, *penta-*, *poly-*, *proto-*, *pseudo-*, *pyro-*, *steno-*, *stereo-*, *tele-*, *teo-*, *termo-*, *tetra-*, *tri-*, *xant(o)-*, *xero-*, *xylo-*; *-drom*, *-fil*, *-filie*, *-fobie*, *-fon*, *-graf*, *-grafie*, *-gram*, *-log*, *-logie*, *-manie*, *-metr*, *-nom*, *-nomie*, *-oid*, *-skop*.

¹²⁷ P. Mitter: Hybridní složeniny okazionálního charakteru v současné češtině. In: Helena Petáková – Hana Opleštilová (eds.): *Europeica – Slavica – Baltica*. Praha: Národní knihovna České republiky, Slovanská knihovna, 2007, 327 s. O složeninách s *disko* viz Ivana Bozděchová: Diskosloženiny. *Naše řeč* 76, 1993, č. 2, s. 103–104.

6.1.2 Lexikální výpůjčky (přejímky)

Přejímky můžeme podle míry zapojení do systému přijímajícího jazyka obecně dělit na citátové, částečně přizpůsobené a zcela zdomácnělé (viz podkapitola 2.3.1 této práce).

Na rozdíl od citátových slov latinských (*de facto*) či v novější době také anglických (*fair play*), kterých čeština přejala celou řadu a jež se nezdá staly součástí běžného vyjadřování, **citátových jednotek řeckého původu** v češtině mnoho nenajdeme. Jednou z nich je příslovce *katexochén* („v nejvlastnějším slova smyslu, především, povýtce, výhradně; vynikajícím způsobem“) nebo *zoón politikón*, které se uplatňují především uměleckých a odborných textech.¹²⁸

U **částečně přizpůsobených lexikálních jednotek** si dosud zachováváme povědomí o jejich cizím původu. Do této skupiny náleží grecismů nejvíce a uplatňují se v různorodých stylistických oblastech, nejčastěji ovšem jako termíny (např. *filosofie, teologie, ortografie*), jak ještě uvidíme v následující kapitole. Některé z nich dosud kolísají po formální stránce (*filosofie/filozofie*).

Zcela přizpůsobené jednotky se nám ze synchronního hlediska jeví jako slova domácí, jsou součástí jádra slovní zásoby a jejich původ lze často odhalit jen etymologickým rozbořem: z řečtiny jsou to např. *škola* nebo *žák*.

6.1.3 Frazeologické výpůjčky

K frazeologismům s mezinárodním dosahem, které mají velký kulturní význam, patří hlavně kalky z antických jazyků. Frazeologické kalky vznikají překladem struktury frazému. G. I. Ševčenkova uvádí, že kalkování z řečtiny a latiny do slovanských jazyků je dost přesné, snad jen s tou výhradou, že často dochází ke změně slovosledu: řec. *παγκροσσονακος* – čes. *zlaté rouno*.¹²⁹ Při přejímání mnohovýznamového lexému z řečtiny se do češtiny obvykle dostává význam jen jeden: řec. *ἐπεὰ πτερόεντα*, kde substantivum nese významy „slovo“, „řeč“, „vyprávění“, překládáme jako *okřídlené slovo*. Kalkují se i slovesné frazeologismy: řec. *καθαίρειντήν Αὐγέου βουστασίαν* – čes. *čistit Augiášovy chlévy (konírny)*.¹³⁰

¹²⁸ Užití slova *katexochén* viz např. u F. X. Šaldy v eseji *Experimenty*: „Takový každý den opakovaný experiment je experiment nejvyšší, experiment *katexochén*.“ (*Boje o zítřek*. Praha, NLN 2000, 328 s., s. 22.)

¹²⁹ G. I. Ševčenkova: K frazeologickému kalkování. Řecké a latinské kalky ve slovanských jazycích. In: *Echo Latina*, 1994, č. 2, s. 3.

¹³⁰ *Ibid.*

6.2 Formální adaptace grecismů

6.2.1 Výslovnostní adaptace

Cizí hlásky jsou v češtině pravidelně nahrazovány hláskami domácími – konkrétně za řec. θ je tedy výslovnost t a g ztrácí charakteristickou úžinovou výslovnost, kterou má v řečtině. Foném g je zajímavý v tom, že se ve výslovnosti objevuje na místě, kde by bylo náležité k : *democracie*. Kolísání fonémů g a k podle J. Rejzka vyplývá z jejich postavení v domácím fonologickém systému.¹³¹

6.2.2 Pravopisná adaptace

Určitý rys cizosti dodávají adaptovaným slovům řeckého původu grafémy g a f .¹³² Pravopisně kolísají jednotky typu *filosofie/filozofie*. J. Rejzek¹³³ poukazuje na to, že formální vývoj nesměruje vždy jednoznačně pouze k počešťování, jak je vidět i na případu *filosofie*.

Jak uvádí Žaža, v českém pravopisu byla chybně kodifikována *poliklinika*, náležité by bylo **polyklinika*, tj. „klinika zaměřená na mnohá, tj. různá odvětví medicíny“ (srov. *polyglot*, *polyhistor*, *polysacharid* apod.).¹³⁴

6.2.3 Tvaroslovná adaptace

Tendence vřazovat slova cizího původu do domácího skloňovacího systému (hovoříme o skloňování, protože mezi přejímanými slovy převládají substantiva), vede k jejich přiřazování k některému ze jmenných rodů a k deklinačnímu paradigmatu.

Zajímavým případem jsou slova řeckého (řecko-latinského) původu, která nejsou plně začleněna k pravidelným českým deklinačním typům. Jsou to například feminina zakončená na *-is*, která se skloňují obvykle podle vzoru *růže* (N. sg. *synopsis* – G. sg. *synopse*) a někdy mohou mít v nominativu dva tvary: *synopsis* i *synopse*, *pertusis* i *pertuse*. Ověřili jsme způsoby začlenění těchto typů přejatých slov do české tvaroslovné soustavy ve dvou synchronních korpusech ČNK (v reprezentativním korpusu psané češtiny SYN2005 a v korpusu psané publicistiky SYN2006pub) a můžeme konstatovat, že druhé podoby v obou

¹³¹ J. Rejzek: K formální adaptaci anglicismů. In: *Naše řeč* 76, 1993, č. 1, s. 29.

¹³² M. Čechová a kol.: *Čeština – řeč a jazyk*. Praha: ISV, 2000, s. 84.

¹³³ J. Rejzek: K formální adaptaci anglicismů. In: *Naše řeč* 76, 1993, č. 1, s. 28.

¹³⁴ S. Žaža: *Latina a řečtina v slovní zásobě, gramatice a terminologii slovanských jazyků*. Brno: Masarykova univerzita 2010, s. 23.

korpusech převažují: *synopse* versus *synopsis* v SYN2005 9 : 5; v SYN2006pub 32 : 0 (tvar na *-is* tu je zastoupen pouze vlastním jménem *Synopsis* – název časopisu).

Jiná skupina feminin s nominativem na *-is* má v dalších pádech kmen na *-id-*: *arthritis* – *artritidy*, *artritidě* atd. Analogicky k podobám v ostatních pádech zde vznikají nové tvary pro nominativ: *arthritis* i *artritida*, *bronchitis* i *bronchitida* apod. Tento proces se opět týká i některých proprií (např. *Artemis* i *Artemida*). Tyto druhé tvary v obou korpusech výrazně převažují u většiny slov (z frekventovanějších srov. např.: *artritida*, *encefalitida*, *hepatitida*, *meningitida*). V korpusu SYN2005 je poměr tvarů *-is* ku *-id* 108 : 556; v publicistickém korpusu dokonce 26 : 472.

Jak je patrné již z uvedených příkladů, jde téměř výlučně o medicínské názvy chorob, proto jsou také oba typy feminin doloženy v korpusu SYN2005 nejvíce v odborné literatuře. Podoby na *-is* jsou na odborné texty omezeny takřka výhradně: ze 108 výskytů původního nominativu na *-is* pochází plných 94 z odborné literatury (nejvíce z učebnic, dále z vědeckonaučné a populárněnaučné literatury). Pouhých osm dokladů je z textů publicistických a šest z beletrie (pět z literatury faktu a jeden z románu).

Feminina na *-id* jsou rovněž nejvíce zastoupena v odborné literatuře (v tomto pořadí: vědeckonaučné texty, učebnice, populárněnaučné texty, encyklopedie), a to 458 výskyty z celkových 556. Oproti prvnímu typu se však tato feminina objevují častěji i v publicistice (67 výskytů) a v beletrii (23 dokladů z románů, tři z povídek a pět z literatury faktu).

Na základě dat z korpusů SYN2005 a SYN2006pub tedy můžeme konstatovat, že u přejímek ženského rodu zakončených v nominativu singuláru původně na *-is* (*hepatitis*) postupně zcela převládly počestěné podoby na *-id-* (*hepatitida*), utvořené analogicky podle tvarů v ostatních pádech.¹³⁵

6.2.4 Slovtvorná adaptace

Odvozování dalších slov od základního slova přejatého z řečtiny můžeme hodnotit jako vcelku bezproblémové, srov. *demokracie*, *demokrat*, *demokratický*, *demokratizace*.¹³⁶

¹³⁵ Distribuce obou tvarů nominativu je shrnuta v příloze 1 této práce. Situaci v korpusu SYN2005 pak ještě názorně zobrazují dva sloupcové grafy (příloha 2 a 3). Příloha 4 potom podává poměr četnosti nominativů na *-is* a *-id* u souboru náhodně vybraných feminin, s nímž jsme pracovali. Pro korpus SYN2005 je navíc u každého lexému detailně uvedeno, v jakých typech textů a kolika výskyty je doložen.

¹³⁶ Srov. také A. Kamiš: K problému klasifikace slov cizího původu. *Slavica Pragensia* X, 1968, s. 267–273., s. 271.

7. Oblasti, v nichž se grecismy nejvíce uplatnily

Materiál shromážděný v příloze č. 5 této práce jsme využili už při zkoumání cest, kterými se k nám slova řeckého původu dostávají, nyní nám poslouží k bližšímu prozkoumání stylistických a významových oblastí, v nichž se grecismy nejvíce uplatňují. Soubor lexikálních jednotek řeckého původu, získaný excerpcí etymologických slovníků češtiny, jsme rozřídili nejprve podle stylové příslušnosti a následně do základních věcných okruhů.

7.1 Stylistická klasifikace

Z výrazů přejatých z řečtiny nebo utvořených podle řeckých vzorů a/nebo na základě slovotvorných formantů, které řečtina poskytla, se jich nejvíce uplatnilo jako termíny – spadají tedy do oblasti odborného stylu. Méně jich najdeme v běžně mluvené vrstvě spisovného jazyka a spíše výjimečně se setkáme s prostředky řeckého původu v obecné češtině. Některé grecismy se postupem času staly archaickými nebo si ponechávají zabarvení knižní.

7.1.1 Lexikální jednotky spisovné

Mezi stylově neutrální prostředky řeckého původu patří např. slova *anděl*, *d'ábel*, *žák*, *škola* nebo *trůn*. Všechna slova, která jsme nyní zmínili, jsou doložena už ve staré češtině. Některá do ní přešla prostřednictvím staroslověnštiny (srov. také např. *papež*), další se k nám dostala prostřednictvím latiny (*gymnázium*).

7.1.2 Lexikální jednotky odborné

Již jsme předeslali, že slova původem z řečtiny nejvíce obohatila odborné názvosloví, nejen české, ale evropské vůbec. Názvy většiny vědních disciplin pocházejí z řečtiny (případně z ní byly zprostředkovány latinou): *astronomie*, *geometrie*, *archeologie*, *botanika*, *biologie* atd. Zejména v medicíně nalezneme celou řadu řeckých pojmů zprostředkovaných latinou (*chirurg*, *anatomie*, *anestézie*). Řecké základy slouží v moderních jazycích k vytváření umělých pojmenování pro nové skutečnosti: *gramofon*, *fotografie*, *fotogenický*, *asteroid*, *aerodynamický*, *android* atd.

7.1.3 Lexikální jednotky archaické a knižní

V současné době již běžně neužívané jsou například archaismy *apatyka*, *křížmo* („svěcený olej“), výše zmíněný zastaralý lexém *rafije* nebo knižní výraz *kalobiotika* („umění krásně žít“).

7.1.4 Lexikální jednotky obecné

Ač to mnohdy není na první pohled patrné, i některé obecněčeské prostředky mají ve svém základu slovo řecké. Tento původ byl ovšem zastřen několikanásobným přejetím. Dlouhou cestu, kterou do obecné češtiny urazila *piksla* (přes němčinu a latinu z řec. $\pi\upsilon\zeta\iota\varsigma$ „krabice ze zimostřázu“), jsme sledovali v 5. kapitole. Další slova, která se do obecné češtiny dostala z řečtiny přes latinu a další jazyky, jsou: *flastr* (přes. něm. a lat.), *plac* (přes. fr., něm. a lat.), *šmirgl* (z něm. a it.) a *špeluňka* (přes lat.; souvisí s řeckým výrazem pro jeskyni, srov. *speleologie*).

7.2 Sémantická klasifikace

Lexikální výpůjčky nám mimo jiné zprostředkovávají poznatky o povaze kulturně-historického zázemí a lexikálních potřeb toho kterého období. Z věcného roztrídění shromážděného materiálu (viz příloha 5 této práce) do základních sémantických okruhů vyplývá, že slova původem z řečtiny obohacovala zpočátku nejvíce náboženskou terminologii (řada z těchto pojmů je doložena už ve staré češtině a přešla k nám většinou prostřednictvím latiny a ta nejstarší prostřednictvím staroslověnštiny). V menší míře řečtina dodávala pojmy pro oblast školství a vzdělanosti, filosofie a politiky. Dále se k nám spolu s poznáváním cizích zemí dostávaly pojmy související s živou i neživou přírodou. A od samých počátků až po dobu současnou je řečtina zdrojem pro tvorbu názvosloví humanitních i přírodních věd. Uvedme nyní pro každou z oblastí několik příkladů.

7.2.1 Předměty duchovní kultury

- **náboženství, církevní správa:** *eucharistie* (stč. *eukaristia*), *dábel*, *žalm*, *evangelium*, *anděl*, *biskup*, *opat*, *jáhen*, *laik*, *ikona*, *almužna*, *apoštol*, *baptista*, *démon*, *epištol*
- **školství, vzdělanost:** *žák*, *škola*, *gymnázium*

- **filosofie, politika:** *logika* (stč. *lojika, lojka*), *demokracie, demagog, despota, diplomat*
- **poetika, rétorika, lingvistika:** *slabika, rým, jamb, drama, epigram, aforismus, alegorie, anekdota, anakolut, gramatika, dialog, archaismus*
- **přírodní vědy, medicína:** *astronomie, geometrie, archeologie, asteroid, biologie, botanik; diagnóza, anamnéza, anatomie, astma, agonie, anabolika, anestézie, arytmie, apatyka* a mnohé další
- **člověk a jeho povaha:** *melancholie, pokrytec, cynik, lotr*
- **umění, zábava:** *biograf, cirkus, mim* (stč. *mimus*), *fotografie, koláž*
- **báje a mýty:** *mýtus, mytologie, chiméra, drak, hydra, siréna, dryáda, fénix, harpyje, herkules*

Poslední zmíněná skupina si zaslouhuje zvláštní pozornost – mytické postavy a děje se totiž v češtině odrazily několika způsoby, které se nyní pokusíme blíže nastínit.

Řecká mytologie (nebo můžeme užít také kalk *bájeslovi*) podstatně přispěla ke vzniku kulturní frazeologie:¹³⁷ mytologické pojmy přešly do běžného užívání ve svém původním významu a slouží obraznému vyjádření, aktualizaci projevu: *hydra, kentaur, ambrózie, kyklop, amazonka, bakchanálie, chárón*; nevětné frazémy: *sisyfovská práce, tantalova muka, pandorina skříňka, achilova pata, trojský kůň, zlaté rouno, ikarův pád, augiášův chlév*.

Některá propria spjatá s mýty se apelativizovala – na základě výrazné vlastnosti nositele se stala označením pro tuto vlastnost obecně: *adonis* „krasavec“, *nestor* „stařec“, *mentor, echo, gigant* (apelativizace proprií je formálně demonstrována změnou velkého počátečního písmene na malé).

Přenesením, změnou významu, zobecněním výrazného rysu mytologické postavy se její jméno stalo podkladem pro vznik odborného názvu: *medúza, narcis, hermafrodi*. Někdy dal mýtus vzniknout jak apelativu z propria, tak odbornému názvu: *narcis* je odborný název květiny i označení pro samolibého člověka.

Jiným takovým příkladem je slovo *siréna*, které je v češtině užíváno dokonce ve třech významech: nejbližší původnímu pojetí je expresivní označení pro ženu-svůdnici, které vzniklo apelativizací propria Siréna (vychází tedy přímo z antické mytologie, v níž byly jako Sirény označovány víly lákající zpěvem plavce do záhuby). Obecně známé vlastnosti těchto mytologických postav se pak staly východiskem pro další názvy. Legendární Sirény žily v moři, proto bylo jejich jméno použito jako označení pro vodního tropického savce, jinak

¹³⁷ M. Čechová: Kulturní frazeologie v současné komunikaci. *Naše řeč* 76, 1993, č. 4, s. 179–183.

zvaného ochechule. Sirény prosluly zejména svým zpěvem, není tedy náhodou, že dnes známe název siréna především ve významu třetí, tedy jako „zvukové signální zařízení“.

7.2.2 Předměty hmotné kultury

- **odznaky panovnické moci:** *trůn* (stč. *trón*)
- **textilie, oděvy, obuv:** *aksamit, samet, cícha, sandál, cylindr*
- **nápoje a poživatiny; chemikálie:** *absint, tonik, kapary, marmeláda; opium*
- **přístroje a nástroje:** *lampa, orloj, rafije, autogen, busola; cimbál, varhany, lyra, tympán; pergamen, inkoust*
- **nádoby:** *amfora, kád', kanystr, škopek, pánev*
- **architektura, budovy a části budov:** *architekt, butik, balustráda, obelisk, komín, box* (ve významu „oddělení“)

7.2.3 Přírodniny

- **flóra, zemědělské plodiny, koření:** *moruše, andělka, lékořice, anýz, petržel, tymián, asparágus, agáve, kaktus, blahovičnick (kalk), eukalypt, azalka, karafiát, cypřiš, ibišek, narcis, pelargonie, kaštan, bluma, celer, karotka, okurka, oliva, kdoule, rebarbora, datle, fazole*
- **fauna:** *jepice, bažant, antilopa, muréna, sépie, tuňák, delfín, buvol, medúza, chameleon, velbloud, dromedár, krokodýl, hyena, gorila, brontosaurus, dinosaur, pterodaktyl*
- **minerály, drahokamy, polodrahokamy:** *achát, onyx, ametyst, diamant, chalcedon, krystal, malachit*

8. Závěr

V předkládané diplomové práci jsme se pokusili postihnout řečtinu jako nevysychající pramen obohacení české, resp. evropské slovní zásoby. Pokud jde o užívané pojmy a klasifikaci, drželi jsme se v podstatě terminologie *Encyklopedického slovníku češtiny* a *Příruční mluvnice češtiny*. V souladu s nimi pracujeme nejčastěji s pojmem „lexikální výpůjčka“ a se synonymním termínem „přejímka“.

Nejprve jsme sledovali, jak probíhalo přejímání slov řeckého původu v jednotlivých obdobích vývoje češtiny. Některá slova byla z řečtiny do slovanských jazyků přejata už v praslovanském období, některá do staré češtiny přešla i prostřednictvím staroslověnštiny (*anděl, apoštol, evangelium*). Po násilném potlačení staroslověnské kultury nejspíše řada slov upadla v zapomenutí a byla později přejata znovu ze západních vzorů.

Po zeslabení přílivu přejímek z řečtiny ve 12. a 13. století jsme ve století 14. sledovali zrod dvou protichůdných tendencí: přejímání cizích slov a zároveň jejich nahrazování českými neologismy, které je zárodečným projevem puristických tendencí (srov. Klaretova *bohomluva* místo *teologie*). Obě tyto tendence jsme pak mohli sledovat i v 15. století. Za humanismu byly přejímky z řečtiny obzvláště četné (*metafora, diftong, logika*, prefix *arci-*) a vzrůstal obdiv k řečtině jako takové. Řadu internacionalismů řecko-latinského původu zavádí J. A. Komenský, jinak ovšem dlouho přetrvává barokní purismus. V období národního obrození se purismus postupně oslabuje a otevírá se cesta pro obohacování domácí slovní zásoby o mezinárodní termíny vzniklé podle řeckých vzorů a slovních základů. Tzv. evropeismy (*telefon, android, hologram*) se k nám prostřednictvím prestižních evropských jazyků šíří dodnes.

Česká recepce řečtiny měla souvislost i s obrannými tendencemi národními a jazykovými – v antické tradici bylo možné nalézt mnohostrannou podporu např. pro myšlenku obrody slovanských národů. Těmto snahám rozvíjeným v období humanismu, baroka a národního obrození jsme věnovali samostatnou kapitolu, v níž můžeme prostřednictvím citátů z dobových děl sledovat, jak vzhlížení a obdiv k řečtině přechází ve snahu se jí vyrovnat, a nakonec v přesvědčení, že čeština řečtinu v mnohém překoná.

V kapitole následující po tomto kulturně-historickém exkurzu jsme se zbývali jazykovými cestami, kterými se k nám slova řeckého původu dostávala a dostávají. Vycházeli jsme zde z materiálu shromážděného excerpcí etymologických slovníků češtiny (příloha 5).

V něm jednotlivé jazyky-prostředníky označujeme číselnými značkami (zdrojový jazyk má č. 1, jazyk, který výpůjčku zprostředkoval, č. 2 atd.).

V dalším výkladu jsme se zaměřili na to, jakým způsobem a v jaké míře se slova řeckého původu zapojují do českého lexikálního systému. Dotkli jsme se tu i problematiky hybridních kompozit a frazeologických kalků. Nejvíce nás ovšem zajímala formální adaptace grecismů – výslovnostní, pravopisná, slovtvorná a tvaroslovná. Na konkrétním případu feminin zakončených na *-is* jsme ukázali, jaké problémy s sebou může nést začleňování k českým deklinačním typům. Tuto úvahu jsme podpořili i statistickými daty získanými z Českého národního korpusu (graficky zpracované výstupy viz v příloze 1–4).

Pro zpracování kapitoly poslední jsme opět využili soupisu slov řeckého původu (příloha 5), abychom postihli v jakých stylistických a sémantických oblastech se výpůjčky z řečtiny nejvíce uplatnily. Zjistili jsme, že výrazy řeckého původu nalezneme dokonce i v obecné češtině (*piksla, flastr, špeluňka*). Početně ale samozřejmě převládají výrazy spadající do oblasti odborného stylu.

Pokud jde o rozřazení do významových okruhů, nejhojnější jsou slova z oblasti vědecké, náboženské, filosofické a označení přírodnin. Nelze si nevšimnout, že celá řada pojmenování, která přešla z řeckého prostředí do češtiny (a do evropských jazyků vůbec) a pevně v ní zakotvila, je nějakým způsobem spjata s řeckou mytologií. Proto jsme se podívali i na to, jak se mytické postavy a děje odrazily ve frazeologii i vědeckém názvosloví.

Úplný závěr naší práce tvoří zmíněný soubor slov řeckého původu, který jsme vyexcerpovali z novějších etymologických slovníků češtiny.

9. Seznam použité literatury

- BOZDĚCHOVÁ, Ivana: Diskosloženiny. *Naše řeč* 76, 1993, č. 2, s. 103–104.
- BENEŠOVSKÝ, Matouš, zvaný Philonomus: *Grammatica bohemica / Gramatika česká. – Knižka slov českých vyložených*. K vydání připravil a úvodem opatřil Ondřej Koupil. Praha: Koniasch Latin Press, 2003, XLVI + 138 s.
- CUŘÍN, František: *Vývoj spisovné češtiny*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1985, 184 s.
- CVRČEK, Václav a kol.: *Mluvnice současné češtiny 1, Jak se píše a jak se mluví*. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2010, 354 s.
- ČECHOVÁ, Marie a kol.: *Čeština – řeč a jazyk*. Praha: ISV, 2000, 408 s.
- ČECHOVÁ, Marie: Kulturní frazeologie v současné komunikaci. *Naše řeč* 76, 1993, č. 4, s. 179–183.
- DANEŠ, František: Xenismy v dnešní češtině. In: Z. Hladká – P. Karlík: *Čeština – univerzália a specifika* 4. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2002, s. 29–35.
- ERHART, Adolf – VEČERKA, Radoslav: *Úvod do etymologie*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1981, 306 s.
- FILIPEC, Josef a kol. (red.): *Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost*. Praha: Academia, 2000, 647 s.
- FILIPEC, Josef – ČERMÁK, František: *Česká lexikologie*. Praha: Academia, 1985, 284 s.
- FORST, Vladimír a kol. (red.): *Lexikon české literatury. Osobnosti, díla, instituce. 2/II, K–L*. Praha, Academia 1993, 1380 s.
- HAVLOVÁ, Eva: Co doputovalo do češtiny až z Kartága. *Linguistica Online* [online]. Brno: Masarykova univerzita, 2005–2014 [cit. 2015-08-25]. Dostupný z: <http://www.phil.muni.cz/linguistica/art/havlova/hav-002.pdf>.
- HAVLOVÁ, Eva (ed.): *Etymologický slovník jazyka staroslověnského*. Praha: Academia, od r. 1989.
- HAVLOVÁ, Eva: Několik poznámek ke staroslověnským kalkům. In: *Příspěvky ke slovanské filologii*. Brno: Ústav slavistiky Filozofické fakulty Masarykovy univerzity, 1999, s. 34–38.
- HAVRÁNEK, Bohuslav: *Vývoj českého spisovného jazyka*. Praha: SPN, 1979, 159 s.
- HOLUB, Josef – LYER, Stanislav: *Stručný etymologický slovník jazyka českého se zvláštním zřetelem ke slovům kulturním a cizím*. Praha: SPN, 1978, 488 s.
- HRADEČNÝ, Pavel – DOSTÁLOVÁ, Růžena – HROCHOVÁ, Věra et al.: *Dějiny Řecka*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2004, 768 s.

- JUNGMANN, Josef: *Slovník česko-německý*. Díly 1–5. Praha: Academia, 1989–1990.
- KAMIŠ, A.: K problému klasifikace slov cizího původu. *Slavica Pragensia* X, 1968, s. 267–273.
- KARLÍK, Petr – NEKULA, Marek – PLESKALOVÁ, Jana (eds.): *Encyklopedický slovník češtiny*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1995, 802 s.
- KARLÍK, Petr – NEKULA, Marek – RUSÍNOVÁ, Zdenka (eds.): *Příruční mluvnice češtiny*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 1995, 802 s.
- KLIMEŠ, Lumír: *Slovník cizích slov*. Praha: SPN, 1983, 790 s.
- KOLLÁR, Jan: *Rozpravy o slovanské vzájemnosti*. Usp. Miloš Weingart. Praha: Nákladem Slovanského ústavu, 1929, 245 s.
- KOUPIL, Ondřej: *Grammatykáři. Gramatografická a kulturní reflexe češtiny 1533–1672*. Praha: Nakladatelství Karolinum, 2007, 330 s. ISBN 978-80-246-1364-2
- KYSUČAN, Lubor: Řecké a latinské výpůjčky ve staré češtině do roku 1500. I–II. In: *Echo Latina*, 1994, č. 3, s. 42–48; č. 4, s. 36–45.
- MACURA, Vladimír: *Znamení zrodu. České obrození jako kulturní typ*. Jinočany: H&H, 1995, 264 s.
- MARVAN, Jiří: *Cesty ke spisovné češtině – prvních tisíc let (800–1800). Malý průvodce dějinami české lingvoekologie*. Ústí nad Labem: Univerzita Jana Evangelisty Purkyně, 2006, 296 s.
- MENCLOVÁ, Věra a kol.: *Slovník českých spisovatelů*. Praha: Libri, 2002, 744 s.
- MERHAUT, Luboš a kol. (red.): *Lexikon české literatury. Osobnosti, díla, instituce. 4/I, S–T*. Praha, Academia 2008, 1084 s.
- MITTER, Patrik: Hybridní složeniny okazionálního charakteru v současné češtině. In: Helena Petáková – Hana Opleštilová (eds.): *Europeica – Slavica – Baltica*. Praha: Národní knihovna České republiky, Slovanská knihovna, 2007, 327 s.
- NEDĚLKA, Theodor: *Novořecko-český slovník*. 2. rozšířené vydání upravil a doplnil PhDr. Ilias Zgafas. Praha: Asociace řeckých obcí v ČR, 2002, 809 s.
- NOVÁK, Jan V. – NOVÁK, Arne: *Přehledné dějiny literatury české od nejstarších dob po naše dny*. Brno: Atlantis, 1995, 1808 s.
- PÁCLOVÁ, I.: K otázce lexikálních grécismů v staroslověnských památkách s latinskou předlohou. In: *Studia paleoslovenica*. Praha: Academia, 1971, s. 277–284.
- PÁCLOVÁ, I.: Řecké výpůjčky v českocírkevněslovanských památkách. In: *Paleoslovenica. Sborník oddělení srovnávací slovanské jazykovědy Ústavu jazyků a literatur ČSAV*. Praha, 1971, s. 111–123.

- PETRÁČKOVÁ, Věra – KRAUS, Jiří: *Akademický slovník cizích slov*. Praha, Academia, 2000, 836 s.
- POKORNÝ, Petr: K transkripci řečtiny. In: *Teologická reflexe* 1, 1995, s. 75.
- PRACH, Václav: *Řecko-český slovník*. Praha: Vyšehrad, 2005, 588 s.
- REJZEK, Jiří: Anglicismy a jejich adaptace. In: *Typografia* 94, 1991, s. 298–299.
- REJZEK, Jiří: *Český etymologický slovník*. Voznice: Leda, 2001, 752 s.
- REJZEK, Jiří: K formální adaptaci anglicismů. In: *Naše řeč* 76, 1993, č. 1, s. 26–30.
- REJZEK, Jiří: Lidová etymologie a česká náboženská terminologie. In: *Naše řeč* 78, 1995, č. 5, s. 239–242.
- ROSA, Wenceslaus Johannes: *Czech Grammar (Čechořečnost)*. Translated into English by Gavin Betts and Jiří Marvan. With an introduction by Josef Vintr. Praha, Porta: 1991, 418 s.
- ROSENBAUM, Karol: Vznik a význam Šafárikových Dejín slovanského jazyka a literatury všech nářečí. In: Pavel Jozef Šafárik: *Dejiny slovanského jazyka a literatury všech nářečí*. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1963, s. 7–30.
- SVOBODOVÁ, Diana: *Aspekty hodnocení cizojazyčných přejímek: mezi módností a standardem*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, Pedagogická fakulta, 2009, 167 s.
- SVOBODOVÁ, Diana: *Aspekty přejatých slov v češtině*. Přednáška proslovená v Kruhu přátel českého jazyka dne 11. března 2009.
- SVOBODOVÁ, Diana: *Internacionalizace současné české slovní zásoby*. Ostrava: Ostravská univerzita v Ostravě, Pedagogická fakulta, 2007, 141 s.
- ŠAFÁRIK, Pavel Jozef: *Dejiny slovanského jazyka a literatury všech nářečí*. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1963, 606 s.
- ŠAFARŤÍK, Pavel Josef – PALACKÝ, František: *Počátkové českého básnictví, obzvláště prozódie*. Bratislava: Vydavateľstvo Slovenskej akadémie vied, 1961, 148 s.
- ŠAFARŤÍK, Pavel Josef: *Slovanské starožitnosti. Okres první (od l. 456 před Kr. až do l. 469–476 po Kr.)*. Praha: Nákladem knihkupce Bedřicha Tempského, 1862, 600 s.
- ŠAFARŤÍK, Pavel Josef: *Slovanské starožitnosti. Okres druhý (od l. 476 před Kr. až do l. 988 po Kr.)*. Praha: Nákladem knihkupce Bedřicha Tempského, 1863, 767 s.
- ŠALDA, František Xaver: Experimenty. In: *Boje o zítřek*. Praha, NLN 2000, 328 s.
- ŠEVČENKOVÁ, G. I.: K frazeologickému kalkování. Řecké a latinské kalky ve slovanských jazycích. In: *Echo Latina*, 1994, č. 2, s. 2–6.

UHER, F.: Přejaté odborné názvy a hledisko spisovnosti. In: *Naše řeč* 63, 1980, č. 3, s. 140–145.

ULIČNÝ, Oldřich: Čeština se vyvíjí i dnes. In: D. Čapková – L. Římalová (eds.): *Jazyk – jazykověda – komunikace (Výbor z lingvistického díla Oldřicha Uličného)*. Acta Universitatis Carolinae, Philologica 3, Slavica pragensia XXXVIII, 2003, s. 15.

VALČÁKOVÁ, Pavla: Církevněslovanské expanze v materiálech Etymologického slovníku jazyka staroslověnského. *Linguistica Online* [online]. Brno: Masarykova univerzita, 2005–2014 [cit. 2006-01-30]. ISSN 1801-5336. Dostupný z: <http://www.phil.muni.cz/linguistica/art/havlova/hav-002.pdf>.

VEČERKA, Radoslav: *Staroslověnština*. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1984, 232 s.

VEPŘEK, Miroslav: *Česká redakce církevní slovanštiny z hlediska lexikální analýzy*. Olomouc: Refugium Velehrad-Roma, 2006, 220 s.

VLAŠÍN, Štěpán a kol.: *Slovník literární teorie*. Praha: Československý spisovatel, 1984, 468 s.

VODIČKA, Felix: *Počátky krásné prózy novočeské (Příspěvek k literárním dějinám doby Jungmannovy)*. Jinočany: H&H, 1995, 372 s.

ZAVADIL, Pavel: *Bibliografie řeckých a latinských studií v České republice 1993–96*. Praha, Koniasch Latin Press: 2005, 140 s.

ZUMR, Josef: Úloha antiky v národním obrození. In: *Listy filologické* CXXIX, 2006, č. 1–2, s. 177–188.

ŽAŽA, Stanislav: K některým projevům vlivu antických jazyků na ruštinu a češtinu. In: *Sborník prací filozofické fakulty brněnské univerzity* E 36, 1991, s. 87–94.

ŽAŽA, Stanislav: *Latina a řečtina v slovní zásobě, gramatice a terminologii slovanských jazyků*. Brno: Masarykova univerzita 2010, 85 s.

Další zdroje:

Český národní korpus – SYN2005. Ústav Českého národního korpusu FF UK, Praha 2005. Dostupný z WWW: <<http://www.korpus.cz>>.

Český národní korpus – SYN2006PUB. Ústav Českého národního korpusu FF UK, Praha 2006. Dostupný z WWW: <<http://www.korpus.cz>>.

10. Seznam zkratek

angl.	anglický
apod.	a podobně
arab.	arabský
aram.	aramejský
atd.	a tak dále
csl.	církevněslovanský
ČNK	Český národní korpus
ed.	editor
eds.	editoři
eg.	egyptský
fén.	fénický
fr.	francouzský
hebr.	hebrejský
ibid.	ibidem, tamtéž
it.	italský
kopt.	koptský
lat.	latinský
mod. jaz.	moderní jazyky
n.	a následující strana
nn.	a následující strany
n. l.	našeho letopočtu
např.	například
něm.	německý
niz.	nizozemský
obv.	obvyklý
op. cit.	opere citato, v citovaném díle
per.	perský
port.	portugalský
resp.	respektive
rom.	románský
rus.	ruský
řec.	řecký
sem. jaz.	semitské jazyky
srov.	srovnej
stč.	staročeský
st. prov.	staroprovensálský
stsl.	staroslověnský
sv.	svatý
syr.	syrský
šp.	španělský
tzv.	takzvaný
zejm.	zejména
zvl.	zvláště

11. Seznam příloh

Příloha 1: Přehled distribuce nominativů feminin na -is a -id v odborné literatuře, publicistice a beletrii (korpus SYN2005 a SYN2006pub)

Příloha 2: Porovnání četnosti náhodného výběru nominativů feminin na -is a -id v odborné literatuře, publicistice a beletrii (korpus SYN2005)

Příloha 3: Porovnání četnosti náhodného výběru nominativů feminin na -is a -id v jednotlivých typech odborných, publicistických a beletristických textů (korpus SYN2005)

Příloha 4: Porovnání četnosti nominativů na -is a na -id u náhodně vybraných feminin

Příloha 5: Soupis slov řeckého původu vzniklý excerpací etymologických slovníků češtiny

Přílohy

Příloha 1: Přehled distribuce nominativů feminin na *-is* a *-id* v odborné literatuře, publicistice a beletrii (korpus SYN2005 a SYN2006pub)

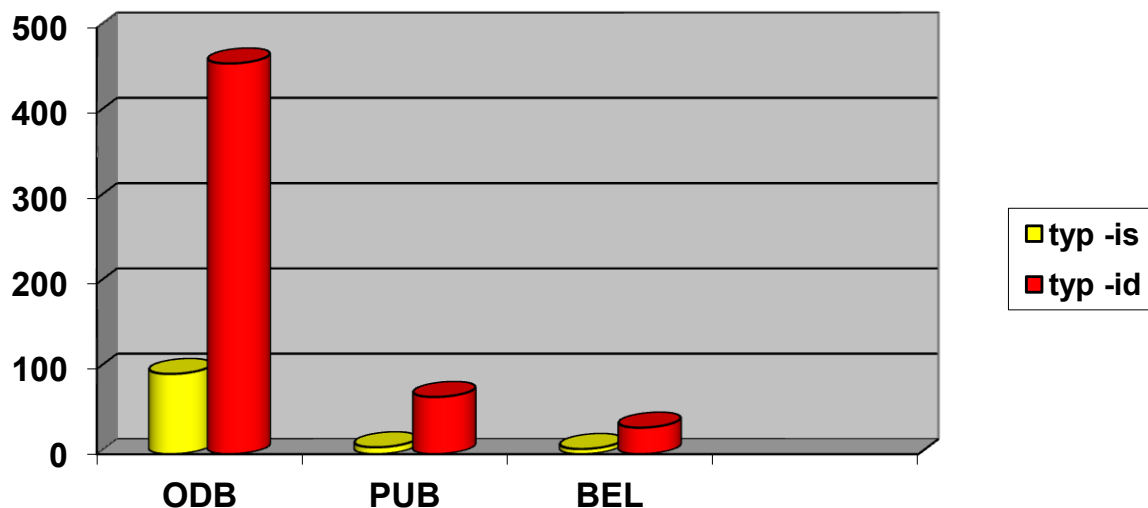
SYN2005

<u>feminina na <i>-is</i></u>	<u>celkem 108</u>
Odborná literatura (ODB)	94
SCI vědeckonaučná literatura	33
POP populárněnaučná literatura	3
TXB učebnice	58
Publicistika (PUB)	8
PUB publicistika	3
MIS publicistika, rozmanité	5
Beletrie (BEL)	6
FAC literatura faktu	5
NOV román	1
<u>feminina na <i>-id</i></u>	<u>celkem 556</u>
Odborná literatura (ODB)	458
SCI vědeckonaučná literatura	333
POP populárněnaučná literatura	40
TXB učebnice	78
ENC abecedně, systematicky a jinak uspořádaná díla	7
Publicistika (PUB)	67
PUB publicistika	59
MIS publicistika, rozmanité	8
Beletrie (BEL)	31
FAC literatura faktu	5
NOV román	23
COL soubor povídek/povídka	3

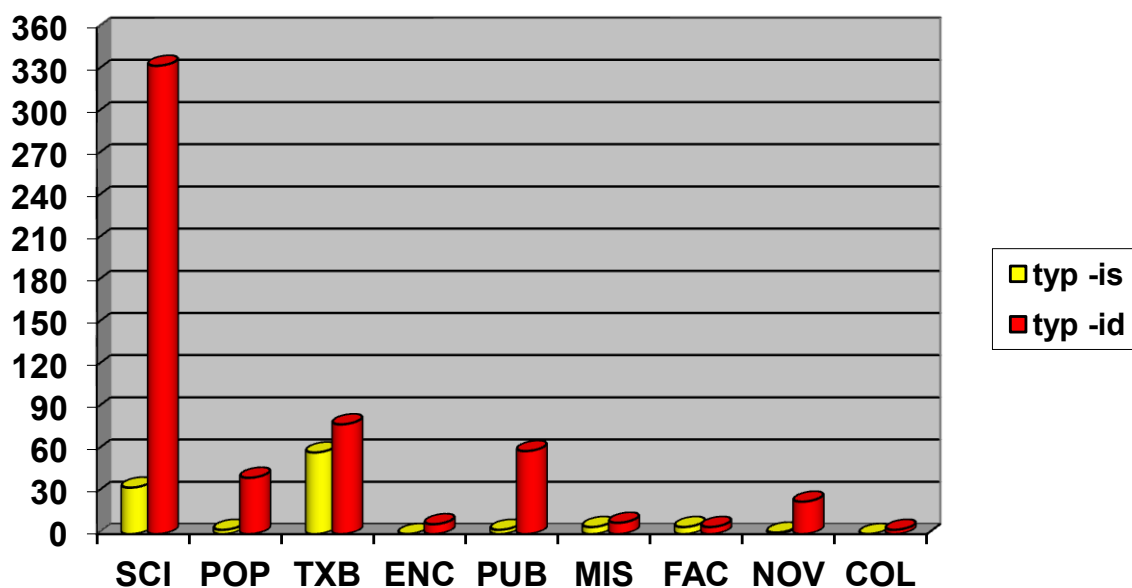
SYN2006pub

<u>feminina na <i>-is</i></u>	<u>celkem 472</u>
<u>feminina na <i>-id</i></u>	<u>celkem 26</u>

Příloha 2: Porovnání četnosti náhodného výběru nominativů feminin na -is a -id v odborné literatuře, publicistice a beletrii (korpus SYN2005)

Příloha 3: Porovnání četnosti náhodného výběru nominativů feminin na -is a -id v jednotlivých typech odborných, publicistických a beletristických textů (korpus SYN2005)

**Příloha 4: Porovnání četnosti nominativů na *-is* a na *-id* u náhodně vybraných
feminin**

	SYN2005	typy textů	SYN2006pub
<i>arthritis</i>	10	SCI (8), TXB (1), POP (1)	0
<i>artritida</i>	122	SCI (94), POP (11), PUB (10), NOV (4), FAC (1), TXB (1), MIS (1)	55
<i>bronchitis</i>	12	TXB (8), SCI (3), MIS (1)	0
<i>bronchitida</i>	35	SCI (13), NOV (7), PUB (4), POP (3), TXB (3), COL (2), FAC (2), MIS (1)	49
<i>dermatitis</i>	5	SCI (2), TXB (2), FAC (1)	0
<i>dermatitida</i>	34	POP (13), SCI (9), TXB (7), PUB (2), MIS (2), ENC (1)	22
<i>encefalitis</i>	7	SCI (3), TXB (3), NOV (1)	3
<i>encefalitida</i>	60	SCI (28), PUB (9), TXB (7), POP (3), NOV (2), ENC (1)	116
<i>faryngitis</i>	2	TXB (1), MIS (1)	0
<i>faryngitida</i>	14	TXB (7), SCI (6), PUB (1)	1
<i>gastritis</i>	5	FAC (4), TXB (1)	1
<i>gastritida</i>	10	SCI (6), NOV (2), TXB (1), ENC (1)	1
<i>gastroenteritis</i>	1	SCI (1)	1
<i>gastroenteritida</i>	10	SCI (4), TXB (3), ENC (2)	6
<i>gingivitis</i>	2	SCI (1), MIS (1)	0
<i>gingivitida</i>	6	MIS (3), TXB (2), SCI (1)	1
<i>hepatitis</i>	16	TXB (9), SCI (5), POP (2)	4
<i>hepatitida</i>	101	SCI (48), PUB (27), TXB (19), POP (4), NOV (2), MIS (1)	154
<i>laryngitis</i>	16	TXB (15), MIS (1)	1
<i>laryngitida</i>	9	TXB (5), COL (1), SCI (1), POP (1), PUB (1)	7
<i>mastitis</i>	1	TXB (1)	1
<i>mastitida</i>	3	NOV (2), POP (1)	1
<i>meningitis</i>	8	TXB (7), SCI (1)	8
<i>meningitida</i>	48	SCI (27), TXB (11), PUB (4), NOV (3), ENC (2), FAC (1)	50
<i>otitis</i>	9	TXB (7), SCI (1), MIS (1)	3
<i>otitida</i>	2	SCI (1), TXB (1)	1
<i>pankreatitis</i>	1	TXB (1)	0
<i>pankreatitida</i>	42	SCI (34), TXB (5), POP (3)	1
<i>parodontitis</i>	0	–	0
<i>parodontitida</i>	2	TXB (2)	7
<i>perikarditis</i>	4	SCI (4)	0
<i>perikarditida</i>	14	SCI (13), FAC (1)	0

<i>peritonitis</i>	2	TXB (2)	2
<i>peritonitida</i>	22	SCI (18), TXB (3), NOV (1)	0
<i>rachitis</i>	5	PUB (3), SCI (2)	2
<i>Rac-hitida</i>	1	PUB (1)	0
<i>tonsilitis</i>	1	SCI (1)	0
<i>tonsilitida</i>	1	SCI (1)	0
<i>vaskulitis</i>	1	TXB (1)	0
<i>vaskulitida</i>	31	SCI (29), POP (1), TXB (1)	0

Příloha 5: Soupis slov řeckého původu vzniklý excerpací etymologických slovníků češtiny

Následující soupis vznikl excerpací *Etymologického slovníku češtiny*¹³⁸ a *Stručného etymologického slovníku jazyka českého*¹³⁹.

V naší práci nás zajímají mimo jiné i cesty, kterými lexikální jednotky dostávaly do češtiny z řečtiny prostřednictvím jiných jazyků, a okrajově i ty případy, kdy řečtina sama zprostředkovala slova (zvláště ze semitských jazyků) dále (obvykle do latiny). Proto v tomto soupisu pomocí čísel mapujeme pouť lexikálních výpůjček do češtiny – v záhlaví tabulky jsou uvedeny zkratky pro relevantní jazyky (viz Seznam zkratek v 10. kapitole) a v příslušném políčku je vepsáno číslo, které značí pořadí, v němž jednotlivé jazyky postupně výpůjčku zprostředkovaly. Např.: slovo *achát* je původně řecké (1) a prostřednictvím latiny (2) a němčiny (3) přešlo do češtiny.

Legenda k příloze:

N = novější

U = umělé

číslo v závorce = předpokládané prostřednictví

otazník před číslem = zcela nejisté prostřednictví

¹³⁸ J. Holub – S. Lyer: *Stručný etymologický slovník jazyka českého se zvláštním zřetelem ke slovům kulturním a cizím*. Praha: SPN, 1978, 488 s.

¹³⁹ J. Rejzek: *Český etymologický slovník*. Voznice: Leda, 2001, 752 s.

	řec.	lat.	něm.	rom.	fr.	it.	šp.	port.	st. prov.	angl.	niz.	egy.	mod. jaz.	sem. jaz.	hebr.	aram.	fěn.	syr.	arab.	per.	kopt.	rus.
A																						
<i>abatyše</i>	2	3														1						
<i>absint</i>	1	2			3																	
<i>acidofilní</i>	<i>fil+</i>	+																				
<i>acylpyrin</i>	<i>pyr</i> +	+																				
<i>adonis</i>	2																1					
<i>aero-</i>	1	2																				
<i>aerodynamický</i>	*U																					
<i>aeroplán</i>	*																					
<i>afázie</i>	*N																					
<i>aforismus</i>	1	2																				
<i>afrodiziakum</i>	1	2																				
<i>afta</i>	1	2																				
<i>agáve</i>	1	2																				
<i>agnosticismus</i>	*																					
<i>agonie</i>	1	2																				
<i>agro-</i>	*																					
<i>agronom</i>	1		2		2																	
<i>achát</i>	1	2	3																			
<i>akademie</i>	1	2																				
<i>akát</i>	2	3										?										
<i>akribie</i>	1	2	3																			
<i>akrobat</i>	1				2																	
<i>akronym(um)</i>	*																					
<i>aksamit</i>	1	2																				
<i>akustika</i>	*																					
<i>alabastr</i>	1	2																				
<i>alegorie</i>	1	2																				

	řec.	lat.	něm.	rom.	fr.	it.	šp.	port.	st. prov.	angl.	niz.	egy.	mod. jaz.	sem. jaz.	hebr.	aram.	fěn.	syr.	arab.	per.	kopt.	rus.	
<i>alergie</i>	*N																						
<i>alfa</i>	2														1								
<i>alfabeta</i>	*																						
<i>almužna</i>	1	2	3																				
<i>alotria</i>	*																						
<i>amazonka</i>	1	2																					
<i>ambrózie</i>	*																						
<i>améba</i>	1	2																					
<i>amen</i>	2	3													1								
<i>ametyst</i>	1	2																					
<i>amfiteátr</i>	1	2																					
<i>amfora</i>	1	2																					
<i>amin</i>	1	2																					
<i>amnestie</i>	1	2																					
<i>amorfní</i>	*																						
<i>an-</i>	*																						
<i>ana-</i>	*																						
<i>anabáze</i>	*																						
<i>anabolika</i>	*																						
<i>anagram</i>	*																						
<i>anachronismus</i>	1	2																					
<i>anakolut</i>	*																						
<i>analfabet</i>	*																						
<i>analgetikum</i>	*																						
<i>analogie</i>	*																						
<i>analýza</i>	*																						
<i>anamnéza</i>	*																						
<i>anarchie</i>	1	2																					
<i>anatomie</i>	1	2																					

	řec.	lat.	něm.	rom.	fr.	it.	šp.	port.	st. prov.	angl.	niz.	egy.	mod. jaz.	sem. jaz.	hebr.	aram.	fěn.	syr.	arab.	per.	kopt.	rus.
<i>anděl</i>	1	2																				
<i>android</i>	*U																					
<i>anekdota</i>	1				2																	
<i>anémie</i>	1	2																				
<i>anestézie</i>	*																					
<i>anoda</i>	*																					
<i>anomálie</i>	1	2																				
<i>anonym</i>	1	2																				
<i>antagonismus</i>	*N																					
<i>anti-</i>	*																					
<i>antibiotikum</i>	*N																					
<i>antikoncepce</i>	+	+N																				
<i>antilopa</i>	1	2			3					3												
<i>antipatie</i>	1	2																				
<i>antologie</i>	(1)	2																				
<i>antonymum</i>	*																					
<i>antracit</i>	1	2																				
<i>antropo-</i>	*																					
<i>antropologie</i>	*																					
<i>anýz</i>	1	2	3																			
<i>aorist</i>	*																					
<i>aorta</i>	1	2																				
<i>apatie</i>	1	2																				
<i>apatyka</i>	1	2	3																			
<i>apo-</i>	*																					
<i>apokalypsa</i>	*																					
<i>apokryf</i>	1	2																				
<i>apologie</i>	1	2																				
<i>apostrof</i>	1	2																				

	řec.	lat.	něm.	rom.	fr.	it.	šp.	port.	st. prov.	angl.	niz.	egy.	mod. jaz.	sem. jaz.	hebr.	aram.	fěn.	syr.	arab.	per.	kopt.	rus.	
<i>apoštol</i>	1	2																					
<i>apsida</i>	1	2																					
<i>argon</i>	*U																						
<i>archaismus</i>	1	2	3																				
<i>archeologie</i>	1		2																				
<i>archi-</i>	1																						
<i>architekt</i>	1	2	3																				
<i>aristokracie</i>	*																						
<i>aritmetika</i>	1	2																					
<i>aroma</i>	1	2																					
<i>artérie</i>	1	2																					
<i>artróza</i>	1	2																					
<i>arytmie</i>	*																						
<i>aržén</i>	3	4																2		1			
<i>asketa</i>	*																						
<i>asparágus</i>	1	2																					
<i>asteroid</i>	*U																						
<i>astma</i>	1	2																					
<i>astro-</i>	k*																						
<i>astrologie</i>	*																						
<i>astronaut</i>	*																						
<i>astronomie</i>	*N																						
<i>asymetrie</i>	*																						
<i>ateismus</i>	*N																						
<i>atlet</i>	1	2																					
<i>atmosféra</i>	*N																						
<i>atom</i>	1	2																					
<i>atrofie</i>	*																						
<i>aula</i>	1	2																					

	řec.	lat.	něm.	rom.	fr.	it.	šp.	port.	st. prov.	angl.	niz.	egy.	mod. jaz.	sem. jaz.	hebr.	aram.	fěn.	syr.	arab.	per.	kopt.	rus.
<i>autentický</i>	1	2																				
<i>auto-</i> „samo-“	*																					
<i>autogen</i>	*N																					
<i>autogram</i>	*																					
<i>autochtonní</i>	*																					
<i>automat</i>	1	2																				
<i>autonomie</i>	*																					
<i>axiom</i>	1	2																				
<i>azalka</i>	k1 N	2																				
<i>azbest</i>	*																					
<i>azyl</i>	1	2	3																			
B																						
<i>balistika</i>	1N	2																				
<i>balustráda</i>	1	2			4	3																
<i>balzám</i>	2	3												1								
<i>baptista</i>	1	2																				
<i>bar</i> „jednotka tlaku vzduchu“	k1 N												2									
<i>barbar</i>	1	2																				
<i>Barbora</i>	*																					
<i>bárka</i>	2	3	4																		1?	
<i>barometr</i>	*																					
<i>baryt</i>	k1 N				2																	
<i>baryton</i>	k1 U					2																
<i>baryum</i>	*N																					

	řec.	lat.	něm.	rom.	fr.	it.	šp.	port.	st. prov.	angl.	niz.	egy.	mod. jaz.	sem. jaz.	hebr.	aram.	fěn.	syr.	arab.	per.	kopt.	rus.
<i>batyskaf</i>	z1 N				2																	
<i>bazilika</i>	1	2																				
<i>bazilišek</i>	1	2																				
<i>bažant</i>	1	2	3																			
<i>beryl</i>	2	1																			?1	
<i>biatlon</i>	N+	+																				
<i>bible</i>	1	2																				
<i>bibliofil</i>	*																					
<i>bibliografie</i>	*																					
<i>bibliotéka</i>	1	2																				
<i>bigamie</i>	1+	+2																				
<i>bio-</i>	*																					
<i>biograf</i>	*																					
<i>biologie</i>	*																					
<i>biskup</i>	1	2	4	(3)																		
<i>blahovičník kalk</i>	*																					
<i>blasfemie</i>	1	2																				
<i>bluma</i>	1	2	3																			
<i>bomba</i>	1	2	5		4	3																
<i>botanika</i>	1	2	3																			
<i>box „oddělení“</i>	1	2								3												
<i>brom</i>	1N		2		2																	
<i>bronchitida</i>	(1)	2																				
<i>brontosaurus</i>	*U																					
<i>bukolický</i>	1	2																				
<i>bulimie</i>	1	2																				
<i>busola</i>	1	2				3																
<i>butik</i>	1				3				2													

	řec.	lat.	něm.	rom.	fr.	it.	šp.	port.	st. prov.	angl.	niz.	egy.	mod. jaz.	sem. jaz.	hebr.	aram.	fěn.	syr.	arab.	per.	kopt.	rus.
<i>buvol</i>	1	2																				
<i>byrokracie</i>	1+	+1			2																	
C																						
<i>cedr</i>	1	2																				
<i>celer</i>	1	2	4			3																
<i>celofán</i>	1+ U				+1																	
<i>centrum</i>	1	2																				
<i>cícha</i>	1	2	3																			
<i>cikorka</i>	1	2	3																			
<i>cimbál</i>	1	2																				
<i>cirkus</i>	1	2	3																			
<i>ciróza</i>	k1	2																				
<i>cisterna</i>	1	2																				
<i>clavichord</i>	1+	+2																				
<i>clo</i>	1	2	3																			
<i>cyankáli</i>	1+	+1																				
<i>cyklon</i>	1N									2												
<i>cyklostyl</i>	1N	2																				
<i>cyklus</i>	1	2																				
<i>cylindr</i>	1	2	3																			
<i>cynik</i>	1	2																				
<i>cypríš</i>	1	2																				
<i>cysta</i>	1	2																				
<i>cyto-</i>	k1	2																				
<i>cytostatikum</i>	*N																					
D																						
<i>daktyl</i>	1	2																				
<i>daktyloskopie</i>	*																					

	řec.	lat.	něm.	rom.	fr.	it.	šp.	port.	st. prov.	angl.	niz.	egy.	mod. jaz.	sem. jaz.	hebr.	aram.	fěn.	syr.	arab.	per.	kopt.	rus.
<i>datle</i>	1	2	3																			
<i>dehydratace</i>	k1 U	+1																				
<i>dekáda</i>	1	2			3																	
<i>dekagram</i> hov. <i>deko</i>	1				2																	
<i>delfín</i>	1	2	3																			
<i>delta</i>	*																					
<i>demagog</i>	1		2																			
<i>demiurg</i>	1	2																				
<i>demokracie</i>	*																					
<i>démon</i>	1	2																				
<i>dermatologie</i>	*																					
<i>despota</i>	*																					
<i>deuterium</i>	k*																					
<i>di-</i>	*																					
<i>dia-</i>	*																					
<i>diabetik</i>	1	2																				
<i>diadém</i>	1	2																				
<i>diafilm</i>	1+ U									+1												
<i>diagnóza</i>	*																					
<i>diagonála</i>	1	2	3																			
<i>diagram</i>	1		2																			
<i>diachronní</i>	k* U																					
<i>diákon</i>	1	2	(3)																			
<i>diakritický</i>	1		2																			
<i>dialekt</i>	1		2																			

	řec.	lat.	něm.	rom.	fr.	it.	šp.	port.	st. prov.	angl.	niz.	egy.	mod. jaz.	sem. jaz.	hebr.	aram.	fěn.	syr.	arab.	per.	kopt.	rus.
<i>dialektika</i>	1	2	3																			
<i>dialog</i>	1	2																				
<i>dialýza</i>	1N												2									
<i>diamant</i>	1	2	3																			
<i>diametrální</i>	1	2	3																			
<i>dianetika</i>	1									2												
<i>diapozitiv</i>	1U +	+1	+2																			
<i>diaspora</i>	1												2									
<i>diastola</i>	1												2									
<i>diatermie</i>	k* U																					
<i>didaktika</i>	1		2																			
<i>diecéze</i>	1	2																				
<i>dieta</i> „léč. výživa“	1	2	3																			
<i>diftong</i>	1	2																				
<i>diglosie</i>	*																					
<i>dichotomie</i>	*N																					
<i>dilema</i>	1	2																				
<i>dinosaurus</i>	1	(2)																				
<i>dioda</i>	k* U																					
<i>dioptrie</i>	k* U																					
<i>diplom</i>	1	2	3																			
<i>diplomat</i>	1	2	3		4																	
<i>diptych</i>	1	2																				
<i>disk</i>	1	2																				

	řec.	lat.	něm.	rom.	fr.	it.	šp.	port.	st. prov.	angl.	niz.	egy.	mod. jaz.	sem. jaz.	hebr.	aram.	fěn.	syr.	arab.	per.	kopt.	rus.	
<i>diskotéka</i>	k1 N				2					2													
diskžokej	1+	2+								+3													
<i>distichon</i>	1	2																					
<i>dogma</i> <i>dogmatik</i> <i>dogmatický</i> <i>dogmatismus</i>	1	2																					
<i>doze</i>	1	2																					
<i>drachma</i>	*																						
<i>drak</i>	1	2																					
<i>drama</i>	1	2	3																				
<i>dramaturg</i>	1	2																					
<i>drastický</i>	1		3		2																		
<i>dražé</i>	1				2																		
<i>-drom</i>	*																						
<i>dromedár</i>	1	2																					
<i>dryáda</i>	*																						
<i>dryák</i>	1	2																					
<i>dynastie</i>	1		2																				
<i>dys-</i>	*																						
<i>dysfemismus</i>	*																						
dysfunkce	1+	+2																					
<i>dysgrafie</i>	*																						
<i>dyslexie</i>	*																						
<i>dyspepsie</i>	*																						
E																							
<i>eben</i>	2	3										1											
<i>edém</i>	1	2																					

	řec.	lat.	něm.	rom.	fr.	it.	šp.	port.	st. prov.	angl.	niz.	egy.	mod. jaz.	sem. jaz.	hebr.	aram.	fěn.	syr.	arab.	per.	kopt.	rus.	
<i>efemérní</i>	1		2																				
<i>echo</i>	1	2																					
<i>eklektický</i>	1		2																				
<i>ekliptika</i>	1	2																					
<i>ekloga</i>	1	2																					
<i>ekologie</i>	*N																						
<i>ekonomie</i>	1												2										
<i>ekumenismus</i>	1	2																					
<i>ekzém</i>	1		2																				
<i>elastický</i>	1	2																					
<i>elegie</i>	1	2																					
<i>elektřina</i>	*N																						
<i>elipsa</i>	1	2																					
<i>emblém</i>	1	2			3																		
<i>embolie</i>	*N																						
<i>embryo</i>	1	2																					
<i>emfáze</i>	1	2																					
<i>empirický</i>	1	2	3																				
<i>en-</i>	*																						
<i>encefalitida</i>	1	2																					
<i>encyklika</i>	1	2N																					
<i>encyklopedie</i>	1	2			3																		
<i>endo-</i>	*																						
<i>endokrinologie</i>	*N																						
<i>energetika</i>	1												2										
<i>energie</i>	1	2			3																		
<i>entomologie</i>	*																						
<i>entropie</i>	*N																						
<i>entuziasmus</i>	1		2																				

	řec.	lat.	něm.	rom.	fr.	it.	šp.	port.	st. prov.	angl.	niz.	egy.	mod. jaz.	sem. jaz.	hebr.	aram.	fěn.	syr.	arab.	per.	kopt.	rus.
<i>enzym</i>	*N																					
<i>epenteze</i>	*																					
<i>epi-</i>	*																					
<i>epicentrum</i>	*																					
<i>epidemie</i>	1	2																				
<i>epifýza</i>	1												2									
<i>epigon</i>	1		2																			
<i>epigram</i>	1	2																				
<i>epilepsie</i>	1	2																				
<i>epilog</i>	1	2																				
<i>epištola</i>	1	2																				
<i>epitaf</i>	1	2																				
<i>epitel</i>	1	2																				
<i>epiteton</i>	*																					
<i>epizoda</i>	1				2																	
<i>epocha</i>	1		2																			
<i>epopej</i>	*																					
<i>epos</i>	*																					
<i>erg</i>	*N																					
<i>erotický</i>	1				2																	
<i>erytém</i>	*																					
<i>eschatologie</i>	*																					
<i>esoterický</i>	1												2									
<i>estetika</i>	*N																					
<i>estrogen</i>	1U	2																				
<i>éter</i>	1	2																				
<i>etika</i>	1	2	3																			
<i>etiologie</i>	1	2																				
<i>etnický</i>	*																					

	řec.	lat.	něm.	rom.	fr.	it.	šp.	port.	st. prov.	angl.	niz.	egy.	mod. jaz.	sem. jaz.	hebr.	aram.	fěn.	syr.	arab.	per.	kopt.	rus.
<i>etno-</i>	*																					
<i>étos</i>	*																					
<i>etymologie</i>	1	2																				
<i>eu-</i>	*																					
<i>eufemismus</i>	*																					
<i>eufonie</i>	1	2																				
<i>euforie</i>	*																					
<i>eugenika</i>	*																					
<i>eucharistie</i>	1	2																				
<i>eukalypt</i>	*N																					
<i>eunuch</i>	1	2																				
<i>eutanazie</i>	*																					
<i>evangelium</i>	1	2																				
<i>exegeze</i>	1	2																				
<i>exo-</i>	*																					
<i>exodus</i>	1	2																				
<i>exorcismus</i>	1	2																				
<i>exotický</i>	1	2	3																			
<i>extáze</i>	1	2																				
F																						
<i>fagocyt</i>	*U																					
<i>falanga / falanx</i>	*																					
<i>falický</i>	1											2										
<i>fantazie</i>	1	2																				
<i>fantazmagorie</i>	1				2U																	
<i>fantom</i>	1				2																	
<i>fara</i>	1	2	3																			
<i>farao, faraon</i>	3	4	5									1			2							
<i>farizej</i>	2	3														1						

	řec.	lat.	něm.	rom.	fr.	it.	šp.	port.	st. prov.	angl.	niz.	egy.	mod. jaz.	sem. jaz.	hebr.	aram.	fěn.	syr.	arab.	per.	kopt.	rus.
<i>farmacie</i>	1	2																				
<i>farmako-</i>	*																					
<i>faryngitida</i>	*																					
<i>fáze</i>	1	2																				
<i>fazole</i>	1	2	3																			
<i>fénix</i>	1	2																				
<i>fenol</i>	1				2U																	
<i>fenomén</i>	1	2	3																			
<i>fermež</i>	1	2	4		3																	
<i>fiála</i>	1	2	3																			
<i>-fil</i>	*																					
<i>filantrop</i>	*																					
<i>filatelie</i>	1				2																	
<i>filharmonie</i>	*N																					
<i>-filie</i>	*																					
<i>filipika</i>	*																					
<i>fil(o)-</i>	*																					
<i>filodendron</i>	*																					
<i>filologie</i>	*																					
<i>filozofie</i>	*																					
<i>fimóza</i>	*																					
<i>flastr</i>	1	2	3																			
<i>flegmatik</i>	1	2																				
<i>fobie</i>	*N																					
<i>-fon</i>	*																					
<i>foném</i>	*N																					
<i>fonetika</i>	1												2									
<i>foniatric</i>	*N																					
<i>fonologie</i>	*N																					

	řec.	lat.	něm.	rom.	fr.	it.	šp.	port.	st. prov.	angl.	niz.	egy.	mod. jaz.	sem. jaz.	hebr.	aram.	fěn.	syr.	arab.	per.	kopt.	rus.	
<i>fosfor</i>	1		2																				
<i>fosgen</i>	*U																						
<i>foto-</i>	*																						
<i>fotogenický</i>	*U																						
<i>fotografie</i>	*N																						
<i>fotosyntéza</i>	*N																						
<i>fráze</i>	1	2	3																				
<i>frenetický</i>	1	2																					
<i>fyto-</i>	*																						
<i>fyzika</i>	1	2																					
<i>fyzioognomie</i>	1	2	3																				
<i>fyziologie</i>	*U?																						
G																							
<i>galaxie</i>	1	2																					
<i>galeje stč.</i>	1	2																					
<i>gangréna</i>	1	2																					
<i>gastronomie</i>	1				2																		
<i>gen</i>	*N																						
<i>genealogie</i>	*																						
<i>geneze</i>	1	2			3																		
<i>geo-</i>	*																						
<i>geodezie</i>	1				2																		
<i>geografie</i>	*																						
<i>geologie</i>	*N																						
<i>geometrie</i>	*																						
<i>gerontologie</i>	*																						
<i>gigant</i>	1	2																					
<i>glosa</i>	1	2																					
<i>glukóza</i>	1		3		2																		

	řec.	lat.	něm.	rom.	fr.	it.	šp.	port.	st. prov.	angl.	niz.	egy.	mod. jaz.	sem. jaz.	hebr.	aram.	fěn.	syr.	arab.	per.	kopt.	rus.
<i>glycerin</i>	1				2																	
<i>gnóma</i>	*																					
<i>gnozeologie</i>	*U																					
<i>golf</i> „moř. záliv“	1	2	4			3																
<i>goniometrie</i>	*																					
<i>gorila</i>	*																					
<i>graf</i>	*																					
<i>-graf</i>	*																					
<i>grafém</i>	*U																					
<i>-grafie</i>	*																					
<i>grafika</i>	*N																					
<i>grafit</i>	*N																					
<i>grafo-</i>	*																					
<i>gram</i>	*																					
<i>-gram</i>	*																					
<i>gramatika</i>	1	2																				
<i>gramofon</i>	*U																					
<i>guma</i>	2	3											?1									
<i>gymnastika</i>	*																					
<i>gymnázium</i>	*																					
<i>gynekologie</i>	*																					
<i>gyps</i>	1	2	(3)																			
H																						
<i>hagiografie</i>	*																					
<i>halo</i>	1	2																				
<i>halogen</i>	*																					
<i>halucinace</i>	1	2																				
<i>hangár</i>	1	2			3																	

	řec.	lat.	něm.	rom.	fr.	it.	šp.	port.	st. prov.	angl.	niz.	egy.	mod. jaz.	sem. jaz.	hebr.	aram.	fěn.	syr.	arab.	per.	kopt.	rus.	
<i>harmonie</i>	1	2																					
<i>harpyje</i>	*																						
<i>hédonický</i>	*																						
<i>hegemonie</i>	*																						
<i>hekatomba</i>	*																						
<i>hektar</i>	1				2U																		
<i>hektický</i>	1		3		2																		
<i>hektolitr</i>	*+																						
<i>helikon</i>	*U																						
<i>helikoptéra</i>	1				2U																		
helio centrismus	*+	+																					
<i>helium</i>	*	pol.																					
<i>hematologie</i>	*U																						
<i>hemisféra</i>	*																						
<i>hemo-</i>	*																						
hemo globin	*+	+																					
<i>hemoroidy</i>	1	2																					
<i>hepatitida</i>	1	2																					
<i>hepta-</i>	*																						
<i>hereze</i>	1	2																					
<i>herkules</i>	*																						
<i>hermafrodit</i>	*																						
<i>hermeneutika</i>	*																						
<i>hermetický</i>	*																						
<i>heroický</i>	1	2																					
<i>heroin</i>	1	2U																					
<i>hetero-</i>	*																						
<i>heterogenní</i>																							
<i>heterosexuál</i>																							

	řec.	lat.	něm.	rom.	fr.	it.	šp.	port.	st. prov.	angl.	niz.	egy.	mod. jaz.	sem. jaz.	hebr.	aram.	fěn.	syr.	arab.	per.	kopt.	rus.
<i>heuristika</i>	*																					
<i>hexa-</i>	*																					
<i>hexamet</i>	*																					
<i>hierarchie</i>	1	2																				
<i>hieroglyf</i>	1				2																	
<i>hipodrom</i>	*																					
<i>histologie</i>	*																					
<i>historie</i>	1	2																				
<i>holocaust</i>	1	2			3					4												
<i>holocén</i>	*U																					
<i>hologram</i>	*U																					
<i>homeopatie</i>	*N																					
<i>homérský</i>	*																					
<i>homilie</i>	1	2																				
<i>homo-</i>	*																					
<i>homogenní</i>	*																					
<i>homonymum</i>	*																					
<i>homosexuál</i>	*+																					
<i>horizont</i>	1	2																				
<i>hormon</i>	1									2U												
<i>horoskop</i>	1	2																				
<i>hosana</i>	2	3													1							
<i>hybrid</i>	1	2																				
<i>hydra</i>	*																					
<i>hydrant</i>	1									2U												
<i>hydrát</i>	*U																					
<i>hydraulický</i>	1												2									
<i>hydro-</i>	*																					
<i>hydrolyza</i>	*U																					

	řec.	lat.	něm.	rom.	fr.	it.	šp.	port.	st. prov.	angl.	niz.	egy.	mod. jaz.	sem. jaz.	hebr.	aram.	fěn.	syr.	arab.	per.	kopt.	rus.	
<i>hydroplán</i>	*U																						
<i>hydroxid</i>	*U																						
<i>hyena</i>	1	2																					
<i>hygiena</i>	1		3		2																		
<i>hygroskopický</i>	*U																						
<i>hymen</i>	*																						
<i>hymna</i>	1	2																					
<i>hyper-</i>	*																						
<i>hyperbola</i>	*																						
<i>hypermangan</i>	*+																						
<i>hypertenze</i>	*+																						
<i>hypertrofie</i>	*																						
<i>hypnóza</i>	*																						
<i>hypo-</i>	*																						
<i>hypofýza</i>	1	2																					
<i>hypochondrie</i>	*																						
<i>hypokoristikon</i>	*																						
<i>hypotaxe</i>	*																						
<i>hypotéka</i>	1	2																					
<i>hypotéza</i>	*																						
<i>hysterie</i>	1	2																					
CH																							
<i>chalcedon</i>	1	2																					
<i>chameleon</i>	1	2																					
<i>chaos</i>	*																						
<i>charakter</i>	1	2	3																				
<i>charisma</i>	*																						
<i>charta</i>	1	2																					
<i>chemie</i>	1	2	3																				

	řec.	lat.	něm.	rom.	fr.	it.	šp.	port.	st. prov.	angl.	niz.	egy.	mod. jaz.	sem. jaz.	hebr.	aram.	fěn.	syr.	arab.	per.	kopt.	rus.
<i>cherubín</i>	2	3													1							
<i>chiliasmus</i>	k*																					
<i>chiméra</i>	1	2	3																			
<i>chiromantie</i>	*																					
<i>chirurg</i>	1	2																				
<i>chitin</i>	1				2																	
<i>chlór</i>	*																					
<i>chlorofyl</i>	k1				2																	
<i>cholera</i>	1	2	3																			
<i>cholerik</i>	k*																					
<i>cholesterol</i>	*																					
<i>chór</i>	1	2																				
<i>choreograf</i>	*U																					
<i>chrestomatie</i>	1	2																				
<i>chrom</i>	*																					
<i>chromatika</i>	*																					
<i>chromozom</i>	*U																					
<i>chronický</i>	1	2																				
<i>chronologie</i>	*																					
<i>chronometr</i>	*																					
<i>chryzantéma</i>	1	2																				
I																						
<i>ibis</i>	2											1										
<i>ibišek</i>	1	2																				
<i>idea</i>	1	2																				
<i>ideologie</i>	*N																					
<i>idio-</i>	*																					
<i>idiom</i>	*																					
<i>idiosynkrazie</i>	*																					

	řec.	lat.	něm.	rom.	fr.	it.	šp.	port.	st. prov.	angl.	niz.	egy.	mod. jaz.	sem. jaz.	hebr.	aram.	fěn.	syr.	arab.	per.	kopt.	rus.
<i>idiot</i>	1	2																				
<i>idol</i>	1	2																				
<i>idyla</i>	1	2	3																			
<i>ichtyologie</i>	*																					
<i>ikona ze stsl.</i>	1																					2
<i>ikonoklasmus</i>	*																					
<i>ikonostas</i>	*																					
<i>indigo</i>	1	2				3	3															
<i>inkoust</i>	1	2																				
<i>ion(t)</i>	*																					
<i>iridium</i>	1	2																				
<i>ironie</i>	1	2																				
<i>ischemie</i>	1	2																				
<i>ischias</i>	1	2																				
<i>izo-</i>	*																					
<i>izobara</i>	*																					
<i>izoglosa</i>	*																					
<i>izomorfní</i>	*																					
<i>izoterma</i>	*																					
<i>izotop</i>	*																					
J																						
<i>jáhen</i>	1	2	3																			
<i>jamb</i>	1	2																				
<i>jaspis</i>	2	3												1?								
<i>jepice</i>	poprvé u Klareta, jeho výtvar podle řeckého vzoru																					
<i>Ježíš, ježíšek</i>	2	3													1							
<i>jód</i>	U*																					
<i>jota</i>	2														1							

	řec.	lat.	něm.	rom.	fr.	it.	šp.	port.	st. prov.	angl.	niz.	egy.	mod. jaz.	sem. jaz.	hebr.	aram.	fěn.	syř.	arab.	per.	kopt.	rus.
K																						
<i>kád'</i> z ř. do psl.	2														1							
<i>kadmium</i>	U*																					
<i>kakofonie</i>	*																					
<i>kaktus</i>	1	2																				
<i>kalafuna</i>	1					2																
<i>kalcium</i>	1	2																				
<i>kaleidoskop</i>	U*																					
<i>kalibr</i>	1	3?	5		4	3?										2						
<i>kaligrafie</i>	U*																					
<i>kamna</i>	1	2				3																
<i>kanape</i>	1	2	4		3																	
<i>kanasta</i>	1	2					3															
<i>kánon</i>	1	2																				
<i>kanystr</i>	1	2								3												
<i>kapary</i>	1	2																				
<i>karafiát</i>	1					2																
<i>karát</i>	1		5		4	3													2			
<i>karavela</i>	1	2				4	3															
<i>karcinom</i>	1	2																				
<i>kardiak</i>	1	2																				
<i>kardio-</i>	*																					
<i>karotka</i>	1	2	4		3																	
<i>karyatida</i>	*																					
<i>kaštan</i>	1	2																				
<i>kata-</i>	*																					
<i>katalog</i>	1	2																				
<i>katalýza</i>	1									2N												
<i>katapult</i>	1	2																				

	řec.	lat.	něm.	rom.	fr.	it.	šp.	port.	st. prov.	angl.	niz.	egy.	mod. jaz.	sem. jaz.	hebr.	aram.	fěn.	syr.	arab.	per.	kopt.	rus.
<i>katar</i>	1	2																				
<i>katarze</i>	*																					
<i>katastr</i>	1		3			2																
<i>katastrofa</i>	*																					
<i>katedra</i>	1	2																				
<i>kategorie</i>	1	2																				
<i>katechismus</i>	1	2																				
<i>katétr</i>	*																					
<i>kation(t)</i>	*																					
<i>katoda</i>	*U																					
<i>katolický</i>	1	2																				
<i>kdoule</i> z ř. do psl.	*																					
<i>kentaur</i>	*																					
<i>keramika</i>	1				2																	
<i>kilo-</i>	*																					
<i>kinematografie</i>	*N																					
<i>kinetický</i>	*																					
<i>klematis</i>	*																					
<i>kleptomanie</i>	*N																					
<i>klérus</i>	1	2																				
<i>klima</i>	1	2	3																			
<i>klimakterium</i>	*																					
<i>klinika</i>	1		3		2																	
<i>klitoris</i>	*																					
<i>klon</i>	1									2N												
<i>klystýr</i>	1	2	3																			
<i>kmín</i>	2	3												1								
<i>kodein</i>	1				2U																	
<i>kokila</i>	1	2			3																	

	řec.	lat.	něm.	rom.	fr.	it.	šp.	port.	st. prov.	angl.	niz.	egy.	mod. jaz.	sem. jaz.	hebr.	aram.	fěn.	syr.	arab.	per.	kopt.	rus.
<i>kokon</i>	1	2			3																	
<i>koláž</i>	1	2			3																	
<i>kolika</i>	1	2																				
<i>kolos</i>	1	2																				
<i>kóma</i>	*																					
<i>komedie</i>	1	2																				
<i>kometa</i>	1	2																				
<i>komický</i>	1	2																				
<i>komín</i>	1	2	3																			
<i>kónický</i>	1	2			3																	
<i>kordon</i>	1	2			3																	
<i>koronární</i>	1	2																				
<i>koruna</i>	1	2																				
<i>koryfej</i>	1	2																				
<i>kosmetika</i>	1				2																	
<i>kosmo-</i>	*																					
<i>kosmodrom</i>	*																					
<i>kosmologie</i>	*																					
<i>kosmonaut</i>	*																					
<i>kosmopolitismus</i>	1				2																	
<i>kosmos</i>	*																					
<i>kráter</i>	1	2																				
<i>kritický</i>	1	2	3																			
<i>krize</i>	1	2	3																			
<i>krokodýl</i>	1	2																				
<i>krokus</i>	2	3												1								
<i>kronika</i>	1	2																				
<i>krypta</i>	1	2																				
<i>kryptogram</i>	1	2																				

	řec.	lat.	něm.	rom.	fr.	it.	šp.	port.	st. prov.	angl.	niz.	egy.	mod. jaz.	sem. jaz.	hebr.	aram.	fěn.	syr.	arab.	per.	kopt.	rus.
<i>krystal</i>	1	2																				
<i>křížmo</i>	1	2	3																			
<i>kubický</i>	1	2																				
<i>kufr</i>	1	2	3		4																	
<i>kupé</i>	1	2			3																	
<i>kůr</i>	1	2																				
<i>kyanid</i>	*																					
<i>kybernetika</i>	1									2N												
<i>kynologie</i>	*																					
<i>kytara</i>	*																					
L																						
<i>labyrint</i>	1	2																				
<i>laik</i>	1	2																				
<i>lakonický</i>	*																					
<i>lampa</i>	1	2	4		3																	
<i>laparoskop</i>	*																					
<i>laryngální</i>	1	2																				
<i>lékořice</i>	1	2																				
<i>lepra</i>	1	2																				
<i>lesbický</i>	*																					
<i>letargie</i>	1	2																				
<i>leukémie</i>	*N																					
<i>leukocyt</i>	*N																					
<i>leukoplast</i>	1		2N																			
<i>lexikální</i>	1	2																				
<i>lexikografie</i>	1	2																				
<i>lexikologie</i>	1	2																				
<i>lexikon</i>	1	2																				
<i>lilie</i>	2	3										?										

	řec.	lat.	něm.	rom.	fr.	it.	šp.	port.	st. prov.	angl.	niz.	egy.	mod. jaz.	sem. jaz.	hebr.	aram.	fěn.	syr.	arab.	per.	kopt.	rus.
<i>litanie</i>	1	2																				
<i>litografie</i>	*U																					
<i>litr</i>	1		3		2																	
<i>liturgie</i>	1	2																				
<i>-log</i>	*																					
<i>logaritmus</i>	*U																					
<i>-logie</i>	*																					
<i>logika</i>	1	2																				
<i>logo</i>	1									2N												
<i>logopedie</i>	*U																					
<i>lyceum</i>	1	2																				
<i>lyra</i>	1	2																				
<i>lyzol</i>	*U																					
M																						
<i>mág</i>	2	3																			4	
<i>magma</i>	1	2	3																			
<i>magnet</i>	1	2	3																			
<i>makro-</i>	*																					
<i>makrobiotika</i>	*																					
<i>makroekonomika</i>	*																					
<i>makrokosmos</i>	*																					
<i>malachit</i>	*U																					
<i>malta</i>	1	2				3																
<i>mamon</i>	2	3	4													1						
<i>mana</i>	3	4	5												2	(1)						
<i>mandl</i>	1	2	3																			
<i>mandolína</i>	1	2	5		4	3																
<i>mánie</i>	1	2																				
<i>manometr</i>	1U				2																	

	řec.	lat.	něm.	rom.	fr.	it.	šp.	port.	st. prov.	angl.	niz.	egy.	mod. jaz.	sem. jaz.	hebr.	aram.	fěn.	syr.	arab.	per.	kopt.	rus.
<i>marasmus</i>	1				(2)																	
<i>maraton</i>	*																					
<i>margarin</i>	1				2																	
<i>marmeláda</i>	1	2	5		4			3														
<i>martyrium</i>	1	2																				
<i>mastitida</i>	1	2																				
<i>mastodont</i>	1U				2																	
<i>mašina</i>	1dór.	2	3		4																	
<i>matematika</i>	1	2																				
<i>matriarchát</i>	*+	+*																				
<i>mauzoleum</i>	1	2																				
<i>meandr</i>	1	2			3																	
<i>medúza</i>	1				2	2																
<i>mega-</i>	*																					
<i>megafon</i>	*																					
<i>megalomanie</i>	*																					
<i>megera</i>	1	2																				
<i>mechanika</i>	1	2																				
<i>melancholie</i>	1	2																				
<i>melodie</i>	1	2																				
<i>melodram</i>	*U																					
<i>meningitida</i>	1	2																				
<i>meniskus</i>	1	2																				
<i>menopauza</i>	1N												2									
<i>mentor</i>	*																					
<i>met(a)-</i>	*																					
<i>metabolismus</i>	*N																					
<i>metafora</i>	*																					
<i>metafyzika</i>	1	2																				

	řec.	lat.	něm.	rom.	fr.	it.	šp.	port.	st. prov.	angl.	niz.	egy.	mod. jaz.	sem. jaz.	hebr.	aram.	fěn.	syr.	arab.	per.	kopt.	rus.
<i>metalurgie</i>	*N																					
<i>metamorfóza</i>	*																					
<i>metan</i>	*N																					
<i>metastáza</i>	1												2									
<i>metateze</i>	*N																					
<i>meteor</i>	1	2	3																			
<i>meteorologie</i>	*																					
<i>metoda</i>	1	2	3																			
<i>metonymie</i>	1	2											3									
<i>metr</i>	1				2																	
<i>-metr</i>	1												2									
<i>(metro)</i>	1				2																	
<i>metronom</i>	1				2																	
<i>metropole</i>	1	2	3																			
<i>metrum</i>	1	2																				
<i>metyl</i>	1U		3		2																	
<i>migréna</i>	1	2	4		3																	
<i>mikro-</i>	*																					
<i>mikrob</i>	1N				2																	
<i>mikrofon</i>	*																					
<i>mikroskop</i>	*																					
<i>mim</i>	1	2																				
<i>mimóza</i>	1	2																				
<i>mirabelka</i>	1		4		3	2																
<i>mitra</i>	1	2																				
<i>mizantrop</i>	1				2																	
<i>mnemotechnický</i>	*NU																					
<i>moloch</i>	2	3													1							
<i>molybden</i>	1	2			3																	

	řec.	lat.	něm.	rom.	fr.	it.	šp.	port.	st. prov.	angl.	niz.	egy.	mod. jaz.	sem. jaz.	hebr.	aram.	fěn.	syr.	arab.	per.	kopt.	rus.
<i>monarchie</i>	1	2	3																			
<i>mono-</i>	*																					
<i>monoftong</i>	*N																					
<i>monografie</i>	*																					
<i>monogram</i>	1	2																				
<i>monolit</i>	1	2																				
<i>monolog</i>	1												2									
<i>monopol</i>	1	2											3									
<i>monotónní</i>	1	2	4		3																	
<i>morfém</i>	*																					
<i>morfium</i>	*U																					
<i>morfologie</i>	*																					
<i>moruše už v stč.</i>	1	2																				
<i>mramor</i>	1	2	(3)																			
<i>muréna</i>	1	2																				
<i>muškát</i>	2	3	5		(4)															1		
<i>múza</i>	1	2	(3)																			
<i>muzeum</i>	1	2	3																			
<i>muzika</i>	1	2	3																			
<i>mykologie</i>	*																					
<i>myokard</i>	*N																					
<i>myrha</i>	2	3												1								
<i>myriáda</i>	1		2							2												
<i>myrta</i>	2	3	4											(1)								
<i>mystérium</i>	1	2																				
<i>mystifikace</i>	*N																					
<i>mystika</i>	1	2																				
<i>mýtus</i>	1	2																				

	řec.	lat.	něm.	rom.	fr.	it.	šp.	port.	st. prov.	angl.	niz.	egy.	mod. jaz.	sem. jaz.	hebr.	aram.	fěn.	syr.	arab.	per.	kopt.	rus.
<i>N</i>																						
<i>najáda</i>	1				2																	
<i>narcis</i>	1	2	3																			
<i>narcis(is)mus</i>	*N																					
<i>narkomanie</i>	*N																					
<i>narkóza</i>	1												2									
<i>negramotný</i>	1																					2
<i>nekro-</i>	*																					
<i>nekrofilie</i>	*																					
<i>nekrolog</i>	*																					
<i>nekropole</i>	*																					
<i>nektar</i>	1	2																				
<i>neo-</i>	*																					
<i>neolit</i>	*N																					
<i>neologismus</i>	*N																					
<i>neon</i>	1U									2												
<i>nestor</i>	*																					
<i>neuralgie</i>	1	2																				
<i>neurastenie</i>	*																					
<i>neuro-</i>	*																					
<i>neurologie</i>	*																					
<i>neuróza</i>	1U	2																				
<i>nitro-</i>	2	3	4									1										
<i>noetika</i>	*N																					
<i>-nom</i>	*																					
<i>nomád</i>	1	2																				
<i>-nomie</i>	*																					
<i>nosorožec kalk</i>	1	2	3																			
<i>nostalgie</i>	1N	2																				

	řec.	lat.	něm.	rom.	fr.	it.	šp.	port.	st. prov.	angl.	niz.	egy.	mod. jaz.	sem. jaz.	hebr.	aram.	fěn.	syr.	arab.	per.	kopt.	rus.
<i>numizmatika</i>	1	2	3																			
<i>nymfa</i>	1	2																				
<i>nymfomanie</i>	1	2																				
O																						
<i>oáza</i>	1	2	3																			
<i>obelisk</i>	1	2	3																			
<i>obol(us)</i>	1	2																				
<i>oceán</i>	1	2	3																			
<i>óda</i>	1	2	3																			
<i>-oid</i>	*N																					
<i>okr</i>	1	2	3																			
<i>okurka z psl.?</i>	*																					
<i>oligarchie</i>	*																					
<i>oligofrenie</i>	*																					
<i>oliva</i>	1	2	3																			
<i>olympiáda</i>	*N																					
<i>omega</i>	*																					
<i>onkologie</i>	*N																					
<i>onomastika</i>	*N																					
<i>onomatopoický</i>	*																					
<i>ontogeneze</i>	*																					
<i>ontologie</i>	*																					
<i>onyx</i>	1	2																				
<i>opál sti.</i>	2	3																				
<i>opat</i>	1	2	3																			
<i>opium</i>	1	2																				
<i>optika</i>	1	2																				
<i>orgán</i>	1	2	3																			
<i>orgasmus</i>	1												2									

	řec.	lat.	něm.	rom.	fr.	it.	šp.	port.	st. prov.	angl.	niz.	egy.	mod. jaz.	sem. jaz.	hebr.	aram.	fěn.	syr.	arab.	per.	kopt.	rus.
<i>orgie</i>	1	2	3																			
<i>orchestr</i>	1	2	4		3																	
<i>orchidej</i>	1N	2	(3)		4																	
<i>orloj</i>	1	2																				
<i>ornitologie</i>	*U																					
<i>oro-</i>	*																					
<i>orto-</i>	*																					
<i>ortodoxní</i>	1	2																				
<i>ortoepie</i>	*U																					
<i>ortografie</i>	1	2																				
<i>ortopedie</i>	*U																					
<i>osmium</i>	*U																					
<i>osmóza</i>	*U																					
<i>osteo-</i>	*																					
<i>osteoporóza</i>	*																					
<i>ostrakismus</i>	*																					
<i>otorinolaryngologie</i>	*																					
<i>oxid</i>	1		3		2N																	
<i>oxymoron</i>	*N																					
<i>ozon</i>	1N												2									
P																						
<i>paleo-</i>	*																					
<i>paleografie</i>	*																					
<i>paleolit</i>	*																					
<i>paleontologie</i>	*																					
<i>pan-</i>	*																					
<i>pánev</i>	1	2	3																			
<i>panika</i>	1		3		2																	
<i>pankreas</i>	*																					

	řec.	lat.	něm.	rom.	fr.	it.	šp.	port.	st. prov.	angl.	niz.	egy.	mod. jaz.	sem. jaz.	hebr.	aram.	fěn.	syr.	arab.	per.	kopt.	rus.	
<i>panoptikum</i>	1U		3							2													
<i>panoráma</i>	1U		3							2													
<i>pansofie</i>	*																						
<i>panteismus</i>	*																						
<i>panteon</i>	*																						
<i>panter</i>	?2	3	4																				
<i>panto-</i>	*																						
<i>pantograf</i>	*U																						
<i>pantomima</i>	1	2	3																				
<i>panychida</i>	*																						
<i>papež</i>	1	2	4		3																		
<i>papír</i>	2	3	5		4							?1											
<i>papyrus</i>	2	3										?1											
<i>para-</i>	*																						
<i>parabola</i>	*																						
<i>paradentóza</i>	*N																						
<i>paradigma</i>	1	2																					
<i>paradox</i>	1	2																					
<i>parafráze</i>	1	2																					
<i>paragraf</i>	1	2																					
<i>paralela</i>	1	2																					
<i>paralýza</i>	1	2																					
<i>parametr</i>	*N																						
<i>paranoia</i>	*N																						
<i>paraplegie</i>	1N												2										
<i>parataxe</i>	*N																						
<i>parazit</i>	1	2											3										
<i>parenteze</i>	1	2																					
<i>parodie</i>	1	2	4		3																		

	řec.	lat.	něm.	rom.	fr.	it.	šp.	port.	st. prov.	angl.	niz.	egy.	mod. jaz.	sem. jaz.	hebr.	aram.	fěn.	syr.	arab.	per.	kopt.	rus.
<i>pasta</i>	1	2	4			3																
<i>paškál</i>	1	2																				
<i>paténa</i>	1	2																				
<i>patologie</i>	*																					
<i>patos</i>	1		2																			
<i>patriarcha</i>	1	2																				
<i>patriot</i>	1	2	4		3																	
<i>pauza</i>	1	2	3																			
<i>páže</i>	?1	?2			3																	
<i>pedagog</i>	1	2																				
<i>pederast</i>	1N												2									
<i>pediatr</i>	1U		2																			
<i>pedologie</i>	*																					
<i>pelargonie</i>	1	2																				
<i>pelikán</i>	1	2	3																			
<i>penta-</i>	*																					
<i>pentalogie</i>	*																					
<i>pepsin</i>	*N																					
<i>peri-</i>	*																					
<i>periferie</i>	1	2	3																			
<i>perifráze</i>	1	2																				
<i>perioda</i>	1												2									
<i>peripetie</i>	1				2																	
<i>periskop</i>	*N																					
<i>pesar</i>	1	2																				
<i>petrografie</i>	*																					
<i>petrolej</i>	1+	+1	2																			
<i>petržel</i>	1	2	3																			
<i>piksla</i>	1	2	3																			

	řec.	lat.	něm.	rom.	fr.	it.	šp.	port.	st. prov.	angl.	niz.	egy.	mod. jaz.	sem. jaz.	hebr.	aram.	fěn.	syr.	arab.	per.	kopt.	rus.
<i>plac</i>	1	2	4		3																	
<i>planeta</i>	1	2	3																			
<i>plaňka</i>	1	2	3																			
<i>plankton</i>	1N	2																				
<i>plast</i>	*N																					
<i>platan</i>	1	2	3																			
<i>platonický</i>	*																					
<i>plazma</i>	1N	2																				
<i>plejáda</i>	*																					
<i>pleonasmus</i>	1	2																				
<i>plutokracie</i>	*																					
<i>plutonium</i>	*U																					
<i>pneumatický</i>	1	2											3									
<i>pneumotorax</i>	*																					
<i>podagra</i>	1	2																				
<i>pódium</i>	1	2	3																			
<i>poema</i>	1	2																				
<i>poeta</i>	1	2																				
<i>poezie</i>	1	2	4		3																	
<i>pokrytec</i>	1	2																				
<i>polemika</i>	1		3		2																	
<i>policie</i>	1	2	(3)																			
<i>poliklinika</i>	1N												2									
<i>politika</i>	1	2	4		3																	
<i>poly-</i>	*																					
<i>polyfonie</i>	*																					
<i>polyglot</i>	*																					
<i>polygrafie</i>	*																					
<i>polyhistor</i>	*																					

	řec.	lat.	něm.	rom.	fr.	it.	šp.	port.	st. prov.	angl.	niz.	egy.	mod. jaz.	sem. jaz.	hebr.	aram.	fěn.	syr.	arab.	per.	kopt.	rus.
<i>polymer</i>	*																					
<i>polyp</i>	*																					
<i>polysémie</i>	*																					
<i>polystyren</i>	*																					
<i>polytechnický</i>	*																					
<i>pompa</i>	1	2	(4)		(3)																	
<i>pór</i> „drobný průduch“	1	2	3																			
<i>porfyr</i>	1	2																				
<i>pornografie</i>	1				2																	
<i>pragmatický</i>	1	2											3									
<i>pranostika</i>	1	2																				
<i>pravoslavný</i> (kalk)	1																					2
<i>praxe</i>	1	2	3																			
<i>presbytář</i>	1	2																				
<i>prizma</i>	1	2	3																			
<i>problém</i>	1	2	3																			
<i>profylaxe</i>	*N																					
<i>prognóza</i>	1		2																			
<i>program</i>	1	2	3																			
<i>prolog</i>	1	2	(3)																			
<i>propan</i>	*U																					
<i>propedeutický</i>	*N																					
<i>prostata</i>	1		3		2																	
<i>protagonista</i>	*																					
<i>protein</i>	*U																					
<i>protéza</i>	1		3		2																	
<i>proto-</i>	*																					

	řec.	lat.	něm.	rom.	fr.	it.	šp.	port.	st. prov.	angl.	niz.	egy.	mod. jaz.	sem. jaz.	hebr.	aram.	fěn.	syr.	arab.	per.	kopt.	rus.
<i>protokol</i>	1	2	3																			
<i>proton</i>	1U									2												
<i>protoplazma</i>	*U																					
<i>prototyp</i>	*U																					
<i>prozódie</i>	1	2																				
<i>pseudo-</i>	*																					
<i>pseudonym</i>	1		2																			
<i>psychiatr</i>	1N												2									
<i>psycho-</i>	*N																					
<i>psychologie</i>	*N																					
<i>psychopat</i>	*N																					
<i>psychóza</i>	*N																					
<i>pterodaktyl</i>	*U																					
<i>puška</i>	1	2	3																			
<i>pyknik</i>	*U																					
<i>pylon</i>	*																					
<i>pyrit</i>	1												2									
<i>pyro-</i>	*																					
<i>pyroman</i>	*																					
<i>pyrotechnik</i>	*																					
R																						
<i>rafíje</i> už v stč.	1	2																				
<i>rachitida</i>	1	2																				
<i>hapsodie</i>	1	2																				
<i>rebarbora</i>	1	2	3																			
<i>remorkér</i>	1	2			3																	
<i>reostat</i>	*N																					
<i>rétorika</i>	1	2																				
<i>revma</i>	1	2	3																			

	řec.	lat.	něm.	rom.	fr.	it.	šp.	port.	st. prov.	angl.	niz.	egy.	mod. jaz.	sem. jaz.	hebr.	aram.	fěn.	syr.	arab.	per.	kopt.	rus.
<i>rytmus</i>	1	2	3																			
S																						
<i>sáček</i>	2	3	4											1								
<i>safír</i>	2	3	4												1							
<i>sako</i>	2	3	5			4								1								
<i>samet</i>	1	2	4		3																	
<i>sandál</i>	2	3	4									1?								1?		
<i>sardonický</i>	1	2			3																	
<i>sarkasmus</i>	1	2	3																			
<i>sarkofág</i>	1	2																				
<i>sarkom</i>	1	2	3																			
<i>satan(áš)</i>	2	3													1							
<i>satyr</i>	1	2																				
<i>scéna</i>	1	2																				
<i>seizmograf</i>	*N																					
<i>selen</i>	1	2																				
<i>semafor</i>	1N		3		2																	
<i>sémantika</i>	1N												2									
<i>sémiotika</i>	1N												2									
<i>sépie</i>	1	2																				
<i>sepse</i>	1		2																			
<i>serafín</i>	2	3													1							
<i>sféra</i>	1	2																				
<i>sfinga / sfinx</i>	*																					
<i>schéma</i>	1	2	3																			
<i>schizma</i>	1	2																				
<i>schizofrenie</i>	*N																					
<i>scholastika</i>	1	2																				
<i>sifon</i>	1	2	4		3																	

	řec.	lat.	něm.	rom.	fr.	it.	šp.	port.	st. prov.	angl.	niz.	egy.	mod. jaz.	sem. jaz.	hebr.	aram.	fěn.	syr.	arab.	per.	kopt.	rus.
<i>siláž</i>	1	2	5		4		3															
<i>siréna</i>	1	2	4		3																	
<i>skafandr</i>	1N				2																	
<i>skandál</i>	1	2	3																			
<i>skelet</i>	1		2																			
<i>skepse</i>	1		2																			
<i>skleróza</i>	1												2									
<i>skolióza</i>	*N																					
<i>-skop</i>	*																					
<i>smaragd</i>	2	3												1								
<i>smírek</i>	?*N																					
<i>sofistika</i>	1	2																				
<i>somatický</i>	1												2									
<i>soumar</i>	1	2	3																			
<i>speleologie</i>	1U	2																				
<i>sperma</i>	1	2																				
<i>spirála</i>	1	2											3									
<i>sporadický</i>	1		3		2																	
<i>stadion</i>	1		2																			
<i>stadium</i>	1	2																				
<i>stafylokok</i>	*N																					
<i>stalagmit</i>	*U																					
<i>stalaktit</i>	*U																					
<i>statický</i>	*																					
<i>stélka</i>	*																					
<i>steno-</i>																						
<i>stenografie</i>	*																					
<i>stenotypista</i>	*																					
<i>stereo-</i>	*																					

	řec.	lat.	něm.	rom.	fr.	it.	šp.	port.	st. prov.	angl.	niz.	egy.	mod. jaz.	sem. jaz.	hebr.	aram.	fěn.	syr.	arab.	per.	kopt.	rus.
<i>stereofonní</i>	*																					
<i>stereometrie</i>	*																					
<i>stereotyp</i>	1		2		3																	
<i>steroid</i>	*																					
<i>stetoskop</i>	*N																					
<i>stigma</i>	*																					
<i>stoik</i>	1												2									
<i>stomatologie</i>	1												2									
<i>strategie</i>	*																					
<i>streptokok</i>	*U																					
<i>streptomycin</i>	*																					
<i>stroboskop</i>	*N																					
<i>strofa</i>	1	2																				
<i>strychnin</i>	1N				2																	
<i>suřík</i> Presl	1																					2
<i>symbióza</i>	*																					
<i>symbol</i>	1	2	3																			
<i>symetrie</i>	1	2																				
<i>symfonie</i>	1	2	4			3																
<i>sympatie</i>	1	2	3																			
<i>symposium</i>	1	2	3							3												
<i>symptom</i>	1		2																			
<i>syn-</i>	*																					
<i>synagoga</i>	1	2																				
<i>syndikát</i>	1	2	4		3																	
<i>syndrom</i>	1		2																			
<i>synekdocha</i>	1	2																				
<i>synchronní</i>	1	2											3									
<i>synkopa</i>	1	2	3																			

	řec.	lat.	něm.	rom.	fr.	it.	šp.	port.	st. prov.	angl.	niz.	egy.	mod. jaz.	sem. jaz.	hebr.	aram.	fěn.	syr.	arab.	per.	kopt.	rus.
<i>synkretismus</i>	1	2																				
<i>synod(a)</i>	1	2																				
<i>synonymum</i>	1	2											3									
<i>synopse</i>	1	2																				
<i>syntagma</i>	1		2																			
<i>syntax</i>	1	2	3																			
<i>syntéza</i>	1	2																				
<i>systém</i>	1	2	3																			
<i>systola</i>	1	2																				
Š																						
<i>škola</i>	1	2																				
<i>škopek</i>	1	2	3																			
<i>šorpion</i>	1	2	3																			
<i>šmirgl</i>	1		3			2																
<i>špachtle</i>	1	2	3																			
<i>špeluňka</i>	1	2	3																			
<i>štóla</i>	1	2	3																			
T																						
<i>tachograf</i>	*N																					
<i>tachometr</i>	*N																					
<i>taktika</i>	1		3		2																	
<i>talent</i>	1	2	3																			
<i>talisman</i>	1		5		(4)		3		(4)										2			
<i>tapeta</i>	1	2	3																			
<i>tapiserie</i>	1				2																	
<i>tautologie</i>	1	2																				
<i>teatrální</i>	1	2	3																			
<i>technika, technologie</i>	1	2			3																	

	řec.	lat.	něm.	rom.	fr.	it.	šp.	port.	st. prov.	angl.	niz.	egy.	mod. jaz.	sem. jaz.	hebr.	aram.	fěn.	syr.	arab.	per.	kopt.	rus.	
<i>teismus</i>	1N												2										
<i>tektonický</i>	1N												2										
<i>tele-</i>	*																						
<i>telefon</i>	1N												2										
<i>telegraf</i>	1N												2										
<i>telegram</i>	1N												2										
<i>teleologie</i>	1N												2										
<i>telepatie</i>	1N												2										
<i>teleskop</i>	1	2											3										
<i>téma</i>	1	2	3																				
<i>témbr</i>	1				2																		
<i>teo-</i>	*																						
<i>teologie</i>	1	2																					
<i>teorie</i>	1	2	3																				
<i>terapie</i>	1		2																				
<i>termální</i>	1	2	3																				
<i>termo-</i>	*																						
<i>termostat</i>	*N																						
<i>terpentýn</i>	1	2	3																				
<i>tetanus</i>	1	2																					
<i>tetra-</i>	*																						
<i>tetralogie</i>	*																						
<i>tezaurus</i>	?2	3	(4)																				
<i>teze</i>	1	2	3																				
<i>tiára</i>	2	3																			1		
<i>titán</i>	*																						
<i>tmel</i> z řeč. přes jzl. jaz.	1																						
<i>tón</i>	1	2	3																				

	řec.	lat.	něm.	rom.	fr.	it.	šp.	port.	st. prov.	angl.	niz.	egy.	mod. jaz.	sem. jaz.	hebr.	aram.	fěn.	syr.	arab.	per.	kopt.	rus.
<i>tonik</i>	1									2												
<i>tonus</i>	1	2																				
<i>topas</i>	1	2	3																			
<i>topografie</i>	*N																					
<i>toponomastika</i>	*																					
<i>torzo</i>	1	2				3																
<i>toxický</i>	1	2																				
<i>toxikologie</i>	1	2																				
<i>toxikománie</i>	1	2																				
<i>toxin</i>	1	2																				
<i>tragédie</i>	1	2																				
<i>trachea</i>	1	2																				
<i>trapéz</i>	1	2	3																			
<i>trauma</i>	1		2																			
<i>trepanovat</i>	1N	2																				
<i>tri-</i>	*	*																				
<i>trias</i>	*																					
<i>triatlon</i>	*N																					
<i>trichina</i>	1	2																				
<i>trilobit</i>	1	2																				
<i>trilogie</i>	1	2																				
<i>triptych</i>	1		2																			
<i>triumf</i>	1	2																				
<i>trofej</i>	1	2	4		3																	
<i>trochej</i>	1	2																				
<i>trombóza</i>	1												2									
<i>trop(us)</i>	1	2																				
<i>tropy</i>	1N		2																			
<i>tuňák</i>	1	2	3																			

	řec.	lat.	něm.	rom.	fr.	it.	šp.	port.	st. prov.	angl.	niz.	egy.	mod. jaz.	sem. jaz.	hebr.	aram.	fěn.	syr.	arab.	per.	kopt.	rus.
<i>tyf(us)</i>	1	2																				
<i>tymián</i>	1	2	3																			
<i>tympán</i>	1	2																				
<i>typ</i>	1	2	3																			
<i>typografie</i>	1	2	3																			
U																						
<i>uran</i>	1		2N																			
<i>urologie</i>	*U																					
<i>ústřice</i>	1	2									3											4
<i>utopie</i>	1U		3		4					2												
V																						
<i>varhany</i>	1	2																				
<i>vazelína</i>	+1		1+							2U												
<i>velbloud</i> z gót. (3) do psl.	1	2																				
<i>vlys</i>	1	2	4		3																	
X																						
<i>xant(o)-</i>	*																					
<i>xantipa</i>	*?																					
<i>xenie</i>	*																					
<i>xenofobie</i>	k1N											2										
<i>xenomanie</i>	*																					
<i>xenon</i>	*																					
<i>xero-</i>	*																					
<i>xeroderma</i>	*																					
<i>xerofilní</i>	*																					
<i>xerox</i>	k1N									2												
<i>xylo-</i>	*																					
<i>xylofon</i>	k1N											2										

	řec.	lat.	něm.	rom.	fr.	it.	šp.	port.	st. prov.	angl.	niz.	egy.	mod. jaz.	sem. jaz.	hebr.	aram.	fěn.	syr.	arab.	per.	kopt.	rus.
<i>xylograf</i>	*																					
<i>xylolit</i>	1																					
<i>xylóza</i>	*																					
Y																						
<i>ypsilon</i>	*																					
<i>yzop</i>	2	3													1							
Z																						
<i>zefír</i>	1				2																	
<i>zeugma</i>	*																					
<i>zodiak</i>	1	2																				
<i>zóna</i>	1	2											3									
<i>zoologie</i>	*																					
Ž																						
<i>žák</i>	1	2																				
<i>žalm</i>	1	2	3																			
<i>žaltář</i>	1	2	3																			
<i>žiro</i>	1	2	4			3																